

Андерсен



12 Казок

Г. Х. АНДЕРСЕН

ДВАНАДЦЯТЬ КАЗОК

ПЕРЕКЛАВ А. ОРЕЛ

ВИДАВНИЦТВО «ПУ-ГУ»

АВІСБУРГ 1948

ДИКІ ЛЕБЕДИ

Далеко звідси, аж там, куди відлітають ластівки, коли в нас зима буває, жив собі король, що мав одинадцять синів і одну доньку Елізу. Одинадцяттеро синів були принцями й ходили до школи з зірками на грудях, з шаблями при боці. Вони писали діамантовими грифелями на золотих таблицях і знали все напам'ять, так ніби читали; зразу було видно, що це принци. Сестра Еліза сиділа на маленькому дзиглику перед люстерком і мала альбом з картинками, куплений за пів королівства.

О, дітям було надзвичайно добре; але не могло ж бути так завжди!

Їхній батько, що був королем на весь край, одружився з лихою королевою, що зовсім не любила бідних дітей. Уже першого ж дня вони це помітили. У замку скрізь була велика краса, і там діти бавились, ніби »приходять гості«; але замість того, щоб, як завжди, одержати печиво та печені яблука, вона дала їм у блюдечка самого піску й звеліла удавати, ніби й вони щось мають.

Через тиждень відвела вона маленьку Елізу на село до селянської родини, а незабаром стільки наговорила

королеві про бідних принців, що він геть перестав ними піклуватись.

»Летіть собі геть у світ і живіться сами«, — сказала лиха королева. — »Летіть; як великі птахи, без голосу.« Та не змогла вона так зле вчинити, як того хотіла; з принців зробилися розкішні дикі лебеді. З якимсь дивним викриком вилетіли вони з вікон замку й полетіли далеко через парк до лісу.

Ще ледь розвиднялось, як вони перелітали над селянською хатою, де їх сестра лежала й спала. Тут почали вони ширяти над дахом, повертати своїми довгими шиями та бити крилами; але ніхто цього ні бачив, ні чув. Мусили вони знову полинути аж під хмари, в далекий світ. Так полетіли вони до великого темного лісу, що простягся аж до берегів моря.

Бідна маленька Еліза устала в селянській хатині й бавилась зеленим листочком. Інших іграшок не мала.

Вона проколола в листочку дірку й дивилась крізь неї на сонце; їй здавалось, що вона бачить ясні очі своїх братів. Щоразу, коли соняшні промені засяють на її личку, вона згадує їхні цілунки.

Минали одноманітні дні. Вітер залітав у великі кущі рож і шептав їм: »Хто може бути кращим за вас?« Але рожі похитували головами й казали: »Еліза краща!« А як стара жінка сиділа в неділю перед дверима й читала молитовник, то вітер перегортав сторінки й питав книгу: »Хто може бути лагіднішим від тебе?«

— »Еліза« — відповідала книга. І це була щира правда, що казали рожі та молитовник.

Коли сповнилось Елізі п'ятнадцять років, мусила вона вернуться додому. Як побачила королева, що Еліза така гарна, взяла її злість. Хотіла б вона й її, як і братів, обернути на дикого ледебя; але на це не наважилась, бо якраз тепер король хотів побачити свою доньку.

Рано вранці пішла королева до купальні, що була збудована з мармуру та оздоблена пухкими подушками й розкішними накривалами; взяла з собою королева три жаби, цілувала їх, а одній і каже: «Сядь Елізі на голову, коли прийде в купальню, щоб вона стала така дурня, як ти!» «Сядь їй на чоло, — сказала вона другій, — щоб вона стала така бридка, як ти та щоб її не пізнав батько!» «Обтяж їй серце! — прошепотіла вона третій, — всели їй злі почуття, щоб вони їй біль приносили!»

Потім пустила вона жаби в прозору воду, що зразу ж позеленіла; гукнула Елізу, роздягла її й звеліла опуститись у воду. І як Еліза занурилась у воду, сіла одна жаба їй у косах, друга видерлась на чоло, третя на груди. Еліза, здавалось, не помітила цього. Бо, як тільки вона глянула, в ту ж мить на воді появились три червоні квітки.

Коли б ці тварини не були отруйні, коли б їх не цілувала була ця відьма, вони могли б обернутись у червоні рожі. Та вони й так стали квітками, бо побули на її голові, на чолі й на серці. Вона була така лагідна й безневинна, що чаклування не мало над нею сили. Як побачила це лиха королева, натерла вона Елізу горіховим соком так, що та стала чорно-брунатною; її гарне личко вона намазала якоюсь смердючою мастю, а розкішне волосся звеліла розкудлати. Тепер прекрасну Елізу не можна було впізнати.

Як побачив її король, він дуже злякався й сказав, що це не його дочка. Ніхто, крім пса на ланцюзі та ластівок, не хотів її визнати, але ці нещасні тварини нічого не вміли сказати.

Тоді заплакала бідна Еліза й згадала про своїх одинадцятьох братів, що десь зникли. Засмучена вийшла вона крадькома із замку й ішла цілий день через поля й болота аж до великого лісу. Сама не знала, куди йшла, але почувала себе без краю засмученою й тужила за своїми братами; вони, напевне, як і вона, були загнані в ліс; хотіла шукати їх і знайти.

Тільки зайшла вона в ліс, як упала ніч; Еліза заблудила; мусила сісти на м'який мох, проказала вечірню молитву й склонила голову на пень зрубаного дерева. Навколо глибока тиша, повітря лагідне, а в траві та в мохах зеленими вогниками блимали сотні світляків. Коли вона тихенько торкала рукою гілочку, світляні комахи падали, мов зірки з неба.

Всю ніч вона марила про братів; то ніби бавились вони ще малими дітьми, то писали діамантовими грифелями на золотих таблицях або переглядали розкішний альбом, що коштував пів королівства. Але на таблиці писали вони не нулі та риски, як раніш, а відважні вчинки, що їх доконували, і все, що бачили й пережили. І в альбомі все було живе: пташки співали, люди виходили з альбома й розмовляли з Елізою та її братами. Але коли треба було перегорнути сторінку, ті люди миттю стрибали туди, щоб не порушити порядку.

Коли вона прокинулась, сонце вже геть-геть підбилось. Вона не могла його добре бачити: високі дерева щільно розкинули над нею свої густі віти. Але вгорі, мов нитки золотого піткання, вигравали соняшні промені, чути було пахощі зелені, пташки часто сідали їй на плечі. Десь плюскотіла вода: тут було багато великих джерел, що стікалися в одно озеро з розкішним піщаним дном. Звичайно кругом озера росли густі кущі, але в одному місці пастухи прорубали велику просіку, і нею Еліза пішла до озера.

Озеро було таке прозоре, що коли б вітер не торкав гілочки кущів, коли б вони не ворушились, можна було б подумати, що вони під водою на дні намальовані. Так ясно віддзеркалювався там кожен листочок, і той, що його освітлювало сонце, як і той, що на нього падала тінь.

Як угледіла Еліза своє обличчя, вона вжахнулась: таке воно було брунатне й бридке. Але як сполоснула вона свої маленькі ручки, як протерла очі й чоло, її шкіра знов заблищала. Тоді вона роздяглася й зайшла в свіжу воду. Такої гарної королівської дитини ще не бачив світ!

Як одяглась вона знову та як заплела свої довгі коси, то пішла до гомінкого джерела, напилася з пригорщі води й помандрувала в лісові хащі, сама на знавши, куди. Думала про своїх братів, думала про милого Бога, що напевне їх не покинув. Бог звелів рости диким яблуням, щоб голодних кормити; він і їй показав таке дерево. Його гілки гнулися під вагою яблук. Тут вона пообідала, поставила під гілки підпори й пішла далі до найтемніших хащів лісу.

Там було так тихо, що вона чула свою власну ходу, як і шерех кожного сухого листочка, що згинався під її стопою. Жодної пташини тут не бачила, жоден соняшний промінь не міг пробитись крізь велике темне гілля дерев. Високі стовбури дерев стояли так щільно один біля одного, що їй здавалось, ніби її замикала клітка із щільно поставлених стовпів. О, тут була така самотність, якої вона ще не знала!

Ніч була дуже темна! Жоден світлячок не блимнув більше в мохах. Сумна лягла вона спати. І ось їй мариться, ніби гілки над нею розхиляються, і милий Бог глянув на неї своїми лагідними очима. І маленькі янголи виглядали під його раменами й над його головою.

Уранці, коли вона прокинулась, то не знала, чи то їй снилось, чи було справді.

Коли ступила кілька раз уперед, її зустріла стара жінка з кошиком ягід. Бабуся дала їй кілька ягід. Еліза запитала, чи не бачила вона, чи не їхали одинадцять принців через ліс.

»Ні, — відповіла бабуся, — але я бачила вчора одинадцять лебедів з золотими коронами на головах; вони попливли вздовж річки!«

І вона повела Елізу на горбок; біля його підніжжя звивалася річечка. Дерев з її берегів простягали свої довгі густолисті віти одне одному назустріч. Там, де ці гілки не досягали одна одної, видно було, як повилазило з землі коріння й звисало, переплітаючися з гілками над водою.

Еліза попрощалася з бабусею й пішла вздовж річки аж туди, де вона вливалася в-широкі відкриті береги. Перед молодою дівчиною лежало розкішне море, але жодного вітрила на ньому, жодного човна не було видно.

Як же тепер іти далі? Вона розглядала незчисленні камінці на березі; вода зробила їх усі круглими. Залізо, склянки, камінці, — все лежало обполіскуване й відшліфоване водою, що сама була лагідніша за ніжні руки Елізи. »Вона невтомно котиться й цим набуває твердості; хочу бути такою ж невтомною. Дякую за вашу науку, ясні перекоти-хвилі: колись, — це каже мені моє серце, — донесете ви мене до моїх братів!«

На виполосканій морській траві лежало одинадцятьо білосніжних лебединих пер. Вона зібрала їх у жмуток. На них видно було краплини води; чи були то краплини роси, чи сльози, невідомо. Самітно було на березі, але Еліза цього не відчувала, бо море вічно мінливе; воно за годину більше покаже змін, ніж суходільне озеро за рік. Коли набіжить велика чорна хмара, стає так, ніби море хоче сказати: »Я можу бути похмури!«; тоді дмухне вітер, а хвилі обернуться назовні білим. Та коли хмари засвітять червоним, а вітри заснуть, тоді море стає, мов рожева пелюстка, то зелене, то біле. Коли стане тихо, на березі все ж видно тихий рух; вода злегка підіймається, мов дитячі груди у сні. Коли сонце вже заходило, побачила Еліза одинадцять диких лебедів у золотих коронах; вони летіли на берег. Летіли вони один за одним; це схоже було на довгу білу стрічку. Еліза скочила з горбка й заховалась за кущем. Лебеді спустились недалеко від неї, б'ючи

своїми великими білими крилами. Як тільки сонце скрилось під водою, осипались раптом лебедині пера, і одинадцять прекрасних принців, братів Єлізи, стали перед нею. Вона голосно скрикнула. Хоча вони дуже змінились, проте вона знала, що це були вони, відчувала, що мусили бути вони. Вона кинулась до них в обійми й назвала їх імена. Великим щастям було для принців бачити свою сестричку, що вже виросла й була гарна. Вони сміялись і плакали, і тут вони всі зрозуміли, яка лиха була з ними всіма їхня мачуха.

»Ми, брати, — сказав найстарший, — літаємо дикими лебедями, поки світить на небі сонце; а як тільки воно зайде, знов стаємо людьми. Через це ми мусимо завжди пильнувати, щоб мати місце, де можна було б стати на ноги. А що літаємо ми аж за хмари, то мусимо, як люди, падати вниз. Живемо ми не тут; така сама гарна країна є по той бік моря. Але дорога туди далека. Мусимо перелітати через широке море; на нашій дорозі немає жодного острівця, де можна було б переночувати; тільки невелика скеля здіймається серед моря. На ній є стільки місця, що ми, всівшись щільно один біля одного, ледві можемо вміститись, щоб там спочити.

Якщо море сильно хвилюється, тоді вода бризкає аж через нас; але спасибі Богові й за це. Там ночуємо ми у нашій людській подобі. Без цієї скелі ми ніколи не могли б одвідати нашу милу батьківщину, бо дві доби треба, щоб туди перелетіти. Лише раз на рік маємо щастя одвідувати свою батьківщину. Одинадцять днів можемо там лишатись і перелітати через великий ліс, звідки оглядаємо замок, де

ми народились і де живе наш батько, а також можемо бачити високу церковну дзвіницю, де похована наша мати. Тут нам здаються рідними дерева й куці; тут бігали дикі коні в степах, коли ми були дітьми; тут співали старих пісень вуглярі, а ми танцювали; тут наша батьківщина; сюди нас вабило і тут ми знайшли й тебе, люба маленька сестро! Два дні ще можемо тут лишатись, а там знову мусимо летіти через море в ту розкішну країну, але не нашу батьківщину! Як заберемо тебе? Ми не маємо ні корабля, ні човна!»

»Як можна вас визволити?« — запитала сестра. Так вони розмовляли всю ніч. Лиш на одну годину заснули.

Еліза прокинулась, почувши удари лебединих крил, що прошуміли над нею. Брати знову стали лебедями, облетіли велике коло й зникли в далині. Але один із них, наймолодший, вернувся. Лебідь поклав свою голову їй на коліна, а вона пестила його крила. Цілий день перебули вони вдвох. Увечорі прибули й інші; а як зайшло сонце, стояли вже вони в своїй природній подобі.

»Завтра відлітаємо звідси геть і вернутися зможемо аж за рік. Але тебе не можемо кинути. Чи маєш відвагу летіти з нами?«

' »Так, візьміть мене!« — сказала Еліза.

Цілу ніч плели вони з квітів та з міцного комишу гніздо і виплели його велике й міцне. У це гніздо лягла Еліза і, як зійшло сонце, а брати обернулися знов у диких лебедів, ухопили вони його своїми дзьобами й полетіли з любовою сестрою, що ще спала, високо за хмари. Соняшне проміння

падало їй просто в лице, тому один із лебедів летів над її головою, отінюючи її своїми широкими крилами.

Були вже вони далеко від землі, коли Еліза прокинулась; думала, ніби це сон, що її несуть високо в повітрі над морем. При боці в неї лежала гілочка з чудовими стиглими ягодами та пучок смачних корінців; їх назбирав найменший брат і поклав для неї. Вона вдячно всміхалась до нього, бо впізнала його; це він летів над нею й отінював її своїм крилом.

Летіли вони так високо, що найбільший пароплав, — а вони його бачили внизу, — здавався білою чайкою, що сіла на воду. Велика хмара стояла за ними. На цій горі Еліза побачила свою власну тінь і тіні своїх одинадцятьох братів, — такі велетенські вони там летіли. Це була така розкішна картина, якої вона ніколи не бачила. Але, коли сонце підбилося вище, а хмара лишилась далеко позаду, миготлива картина тіней зникла. Цілий день летіли вони вперед, мов свистяча стріла в повітрі. Але тепер повільніше, ніж завжди, бо мусили й сестру нести. Та ось погода погіршала, наставав вечір. З острахом дивилась Еліза, як заходило сонце, але самотня скеля на морі все ще не показувалась. Тепер їй здавалось, що лебеді щораз сильніше б'ють крилами. Ах! Це вона винна, що вони не достатньо швидко прибудуть. Коли сонце зайде, вони стануть людьми, впадуть у море й потонуть. Тоді від усього щирого серця почала вона молитись до милого Бога. Але скеля все ще не показувалась. Чорна гора наближалась. Хмари збилися в одну велику, грізну хвилю, що мчала вперед, мов оливо; раз-по-раз миготіла блискавка.

Сонце вже сідало край моря. Серце Елізи тремтіло. Раптом лебеді так бистро рвонули вниз, ніби падали. Але ось зникли вони знову. Сонце вже до половини сіло в воду. Тоді забачила Еліза внизу маленьку скелю. Вона здавалась не більшою за тюленя, що вистромив з води голову. Сонце западало дуже хутко. Тепер воно було, мов зірка. Тоді доторкнулась Еліза ступнею до твердого ґрунту. Сонце погасло, мов іскра згорілого паперу, коли Еліза побачила навколо себе пліч-о-пліч своїх братів. Але місця вистачало лише для них і для неї. Море било хвилями в скелю, кидаючи через неї мов би мжичку. Небо спалахувало безупинним вогнем, а грім котив удар за ударом. Але сестра й брати взялися за руки й співали псалми, що сповняли їх мужністю й давали розраду.

На світанку повітря стало чисте й тихе. Як тільки зійшло сонце, полетіли лебеді з Елізою далі. Море простягалось ще далеко. Коли вони летіли високо в повітрі, то біла піна на чорно-зеленому морі здавалась мільйонами лебедів, що пливуть на воді.

Коли сонце підбилося вище, Еліза побачила, як замиготіла в серпанковім повітрі гірська країна з блискучими льодовиками на скелях, а посеред них здіймався на мило завдовжки замок із сміливими колонними входами, що йшли один над одним. Внизу хвилювали пальмові ліси та розкішні квіти. Еліза запитала, чи не це та країна, куди вони поспішають. Але лебеді похитали головами, бо те, що вона бачила, було лише маривом розкішного завжди мінливого повітряного замку. До нього не можна було внести жодну людину. Еліза придивилась. Тоді впали гори,

ліси й замок, а перед ними стали двадцять гордих церков, одна на одну подібні, з високими вежами й стрільчастими вікнами. Еліза почула гру на органі, але то було море, його вона чула. Тепер вона наближалась до церков, але раптом вони обернулись у фльоту, що поплила вниз. Коли вона глянула вниз, там були тільки морські тумани, що ковзали над водою. Так увесь час мінилося перед її очима, аж поки нарешті побачила вона справжній суходіл, куди вони прямували. Там здіймалися розкішні голубі гори з кедровими лісами, містами й замками. Довго, до заходу сонця сиділа вона на скелі перед великою печерою, оброслою ніжними зеленими ліянами, що здавались гаптованими килимами.

»Ну, побачимо, що тобі присниться цю ніч«, — сказав наймолодший брат, показавши їй її спочивальню.

»Моли Бога, щоб мені приснилось, як вас визволити«, — відповіла вона. І ця думка опанувала її цілком. Вона гаряче молила Бога допомогти їй; навіть уві сні не переставала молитись. Тоді приснилось їй, ніби летить вона високо в повітрі до повітряного замку-марива, і вийшла їй назустріч фея, вродлива й блискуча. І все ж дуже була схожа на ту бабусю, що дала їй у лісі ягід і розповідала про лебедів з коронами на головах.

»Твоїх братів можна визволити, — сказала вона, — але чи будеш ти мужня й витривала? Певно, вода лагідніша, ніж твої руки, а проте каміння вигладжує. Але вона не відчуває болю, а твої пальці відчуватимуть. Вона не має серця, не страждає від страху та муки, які ти мусиш витримати: Бачиш кропиву в моїй руці? Такого зілля багато

росте навколо печери, де ти спиш. Тільки та, що там, та та, що на могилах церковного дворища росте, придатна до цього, запам'ятай собі. Мусиш її нарвати, хоч би вона твої руки геть спузирила. Зламай цю кропиву ногами й матимеш прядиво; з нього ти мусиш виплести одинадцять панцерних сорочок з довгими рукавами; накинь їх на одинадцять лебедів, і чари з них спадуть. Але пам'ятай: відтоді, як заходишся коло цього діла, і доти, поки все сповниш, хоч би й роки минали, не смієш говорити. Перше слово, яке вимовиш, смертельним мечем пронизже серце твоєму братові! Запам'ятай усе це!»

І вона ту ж мить доторкнулась кропивою до її руки. Це було щось, ніби вогонь. Еліза прокинулась. Був ясний день, а біля неї близько лежала кропива така, як та, що приснилась. Тут упала вона на коліна, подякувала милому Богові й вийшла з печери, щоб почати свою працю.

Ніжними руками хапала вона з-під низу ненависну кропиву, що пекла, мов огонь. Вона випікала їй на руках великі пухирі. Але мило їй було страждати, аби тільки визволити любих братів. Босими ногами поламала вона кропиву й розчесала зелений льон. Коли сонце зайшло, прибули брати й перелякалися, знайшовши її німою. Думали, що знову лиха мачуха вчинила чаклунство. Але глянувши на її руки, зрозуміли, що вона заради них це робить. Наймолодший брат заплакав, і де падали його сльози, там не почувала вона болю, там зникали опечені пухирі.

Ніч застала її при праці, бо не мала вона спокою, доки не визволила братів. Наступного дня, коли лебеді відлеті-

ли, сиділа вона в самотині. Але ніколи не пролітав їй час так швидко, як тепер. Одна панцерна сорочка була готова, тепер вона почала другу.

Тут раптом залунав у горах мисливський ріжок. Еліза злякалась. Звуки лунали щораз ближче; вона почула, як валували собаки. Перелякана кинулась вона в печеру; зв'язала кропиву, що була зібрала й розчесала, в одну зв'язку й сіла на неї.

В ту ж мить з ущелини вискочив пес, за ним другий і третій; вони голосно гавкали; кинулись назад і знов вернулись. За кілька хвилин перед печерою були вже всі мисливці; найкращий з-поміж них був король цієї країни. Він ступив до Елізи. Ніколи не бачив він кращої дівчини.

»Як ти сюди дісталась, ти, розкішне дитя?« — запитав він. Еліза похитала головою: їй не можна говорити. Це коштувало б визволення й життя її братів . . . Вона сховала руки під хвартух, щоб король не міг побачити, що вона страждає.

»Ходім зі мною! — сказав він, — тут не можна лишатись. Якщо ти така ж добра, як гарна, то я одягну тебе в шовки й отласи, на голову дам золоту корону, і ти житимеш і пануватимеш у моєму найбагатшому замку!« — Тоді посадив він її на свого коня. Вона плакала й відбивалась руками, але король сказав: »Я хочу тобі лише щастя. Пізніше ти будеш мені вдячна.«

З цими словами помчав він через гори, посадивши її на коня перед собою, а єгері мчали за ними.

Коли заходило сонце, перед ними показалось королівське місто з церквами й вежами. Король повів її до замку, де

плюскотіли в мармурових залах великі водограї, де стіни й стелі були оздоблені мальованням. Та не мала вона очей, щоб дивитись, — вона плакала й журилась. Служняно дозволила жінкам надягти на неї королівське одіння, заплести їй у коси перли й надягти на попечені пальці ніжні рукавички.

Коли стала отак у всій красі, була вона сліпуче гарна. Увесь двір їй глибоко вклонився. А король обрав її собі за наречену, хоч єпископ хитав головою й шепотів, що вродлива лісова дівчина, напевно, відьма: вона засліпила королеві очі й зчарувала серце.

Але король не зважав на це, звелів грати музикам, поставити найкращі страви й танцювати наймилішим дівчатам. Елізу повели через запашні сади до розкішних заль, але жодна усмішка не засяла на її устах або з її очей: там стояла сама жалоба. Тоді відчинив король маленьку кімнатку поруч із тією, де мала Еліза спати; вона була оздоблена коштовними зеленими килимами й дуже нагадувала печёру, де була Еліза. На підлозі лежала в'язка пряди́ва, що вона з кропиви начесала, а під стелею висіла панцерна сорочка, що її вона сплела. Все це один із єгерів приніс як дивовижу.

»Тут ти можеш снити про твою колишню домівку!« — сказав король. — »Тут твоя праця, що ти там виконувала; тепер серед цих розкошів тобі буде втішно згадувати про ті часи.«

Як побачила Еліза все те, що таке близьке було її серцю, заграла на її устах усмішка, кров прилила до її лица. Вона думала про визволення своїх братів і поцілувала короля в

руку, а він пригорнув її до свого серця й звелів усіма церковними дзвонами вістити про весілля. Прекрасна німа дівчина з лісу стала королевою країни.

Єпископ нашіптував королеві на вухо лихі слова, але вони не проникли до його серця. Весілля мусило відбутись: сам єпископ мусив покласти їй на голову корону, і він з лихим наміром так притиснув їй на чого тісну корону, що їй аж заболіло.

Але важкою памороззю лежала їй на серці журба за братами. Болю на тілі вона не відчувала. Її уста німіли.

Адже за одне її слово брати заплатили б своїм життям. Але її очима говорила щира любов до милого, доброго короля, що все робив, аби її розвеселити. Всім своїм серцем вона щораз більше його любила. О, коли б могла вона йому довірити й свої страждання! Але мусила мовчати, мусила доконувати своє діло.

Отже вночі втікала вона крадькома від нього в свою маленьку кімнатку, що була прибранна, як та печера, і плела там панцерні сорочки. Але, почавши плести сьому сорочку, вона вже не мала прядива.

На церковному подвір'ї росла кропива, що її вона потребувала. Вона про це знала. Але треба було самій її нарвати; як же могла вона туди дістатись!

»О, що для неї той біль у пальцях проти мук, що їх зазнає серце!« — думала вона.

»Мушу наважитись! Бог не лишить мене своєї помочі!« З перестрашеним серцем, ніби мала вчинити зло, викралася вона місячної ночі до саду й пішла алеями та самотною вулицею на церковне подвір'я. Тут побачила на найширшій

могильній плиті ціле коло відьом. Мусіла повз них переходити, а вони прошивали її своїми лихими поглядами. Але вона подумки молилась; нарвала жалкої кропиви й принесла її в замок.

Лише одна людина бачила її — єпископ. Він не спав, тоді як усі спали. Тепер він був прав у своїх думках, що з королевою не все так, як слід було б бути; вона відьма й зчарувала короля й народ. На сповіді він переказав королеві, що бачив і чого побоюється. І як ці жорстокі слова зійшли з його язика, похитали святі ікони головами, мов би казали: »Ні, не так! Еліза невинна!«

Але єпископ пояснив це інакше; він вважав, що вони проти неї свідчать, що вони похитують головами над її гріхами. Тут королеві покотилися дві важкі сльози по лицьях. З сумнівом на серці пішов він додому і вночі удавав, ніби спить. Але не впав спокійний сон на його очі, і він побачив, як Еліза встала. Щоночі повторювала це Еліза, і щоразу він слідкував за нею й бачив, як вона зникала в своїй кімнаті.

День за днем король ставав усе похмурішим. Еліза бачила це, але не розуміла, чому; часом це її лякало, але чого не стерпіло її серце заради братів! На королівські оксамити й пурпур лились її сльози, мов мерехтливі діаманти. Всі, хто бачив цю багату розкіш, бажали бути королевами.

Тим часом вона закінчувала вже свою працю. Не вистачало ще однієї панцерної сорочки. Але не мала вона вже ні пряжі, ні кропиви.

Один раз, останній раз мусила ще піти на церковне подвір'я, нарвати кілька горсток кропиви. З жахом думала

про цю самотню мандрівку та про жажливих відьом. Але воля її була незламна, як і надія на Бога.

Еліза пішла. Але король і єпископ послідували за нею. Вони бачили, як вона зникла на церковному подвір'ї. Коли вони наблизились і собі туди, там на могильній плиті сиділи ті відьми, що їх бачила й Еліза. Король відвернувся; він подумав, що між ними сиділа й та, що ще сьогоднішнього вечора схиляла свою голову йому на груди.

»Хай судить її народ!« — сказав він. І народ присудив: спалити її на вогні.

Із розкішних королівських палат відвели її до темного вогкого льоху, де крізь ґрати завивав вітер. Замість шовків і оксамитів кинули їй туди жмут кропиви, що вона назбирала. Її могла вона класти собі під голову. Шкарубкі панцерні сорочки, що їх вона виплела, стали їй за вкривало. Але нічого милішого їй і не могли вони заподіяти. Знов узялась вона до своєї роботи та молилась Богу. Надворі вуличні хлопчиська виспівували пісні. Жодна душа не розважила її жодним приязним словом.

Та ось увечорі близько повз ґрати забриніло лебедине крило: це був наймолодший брат. Він знайшов сестру. Вона заплакала з радости, хоч знала, що наступна ніч, можливо, буде остання в її житті. Але й праця її майже була скінчена і брати були тут.

Тепер явився єпископ, щоб останню годину бути при ній. Це він пообіцяв королеві. Але вона заперечила головою, а очима та жестами просила його відійти. Цієї ночі мусила докінчити свою роботу, інакше все пропало б: біль, сльози й безсонні ночі. З лихими словами проти неї

єпископ відійшов. Але бідна Еліза знала свою безневинність і продовжувала свою працю далі.

Маленькі миші бігали на підлозі. Вони підносили до її ніг кропиву, щоб хоч чимсь допомогти їй. Дрізд сів на віконних ґратах і всю ніч співав так бадьоро, як тільки міг, щоб Еліза не втрачала мужності.

Розвиднялось. За годину мало зійти сонце. Тоді стали на брамі замку одинадцять братів і зажадали пустити їх до короля. «Цього не можна, — була їм відповідь. — Ще ніч, король спить, ніхто не сміє його будити.» Брати просили, загрожували. Прийшла сторожа, вийшов сам король, запитав, що це значить? Тут зійшло сонце і братів стало не видно, але над замком полетіло одинадцять диких лебедів.

З міської брами шугнув увесь народ; він хотів дивитись, як палитимуть відьму. Стара шкапа тягла візок; на візку сиділа вона. Її розкішні коси, розплетені, спадали на милій голівці. Мертво-бліді були її щоки, а уста ледві рухались, тоді як пальці прилаштовували пряжу. Навіть у дорозі на страту вона не припиняла почату працю. Десять панцерних сорочок лежали біля її ніг. Над одинадцятьою працювала. Юрма глузувала з неї.

«Глянь на червону відьму; як вона мурмоче! Жодного молитовника в руках у неї; ні, з своїм огидним штукарством сидить вона. Рвіть його на тисячу шматків!»

І вони посунули на неї всі й хотіли роздерти панцерні сорочки. Але тут де не взялися одинадцять лебедів; вони обсіли візок і забили своїми великими крилами. Перелякана юрба кинулась врозтіч.

— Це знамено з неба! Мабуть, вона безневинна! — шептали деякі. Але не наважувалися сказати це вголос.

Ось уже кат схопив її за руку. Похапцем скинула вона одинадцять панцерних сорочок на лебедів. І в ту ж мить стали тут одинадцять прекрасних принців. Але найменший замість однієї руки мав лебедине крило, бо в його панцерній сорочці не було одного рукава; його вона ще не доплела.

»Тепер можна вже й говорити, — сказала вона. — Я ні в чому не винна!«

А народ бачив усе, що сталося, і вклонився їй, мов святій. Тільки ж вона впала братові на руки, мов нежива. Так подіяли на неї напруження, страх і біль.

»Так, вона невинна«, — сказав найстарший брат і тут розповів про все, що сталося. І коли він розповідав, надлинули пахощі, немов від мільйонів троянд, бо кожна дровиняка з багаття пустила коріння й віти; великий і високий та запашний кущ стояв тепер тут з червоними трояндами. Вгорі сиділа біла блискуча квітка. Вона світилась, мов зірка. Король зірвав її й пришпилив Елізі на груди. Тоді вона прокинулася з миром і щастям на серці.

І всі церковні дзвони задзвонили сами, і птахів налетіли великі зграї. До замку вертався такий весільний похід, якого ще жодний король не бачив.



МАТИ

Мати сиділа біля колиски своєї маленької дитини. Вона була дуже стурбована, бо дитинка хворіла. Лежала бліда, з маленькими, затуленими очима, тяжко й глибоко дихучи. І мати ще жалібніше дивилася на свою маленьку дитину.

Аж ось хтось нараз постукав у двері і появилася стара, бідна жінка, закутана у велику хустку; без цієї хустки їй тяжко було обійтися, бо надворі було дуже зимно. Лід і сніг покривав усю землю і віяв гострий вітер.

А що бабуся дрижала від холоду, а дитина спала, то мати встала, підійшла до печі і взялася пригрівати юшку. Бабуся ж сіла біля колиски і колисала дитину. Мати сіла й собі біля неї на лавку і дивилася на свою бідну дитинку, що так глибоко дихала.

»Як думаєш? — спитала вона бабусяю. — Чи видужає воно? Правда, Господь Бог не забере його від мене?« Бабуся, — а була це сама Смерть, загадково покивала головою. Могло це значити »так« і »ні«. І мати спустила очі додолу, і сльози покотилися по її обличчю.

Очі її заплюючилися, бо вона три дні й три ночі не спала і не зчулася, коли заснула. Але лиш на хвилинку. А коли прокинулася зі сну, то почувала великий холод. «Що це таке?» — спитала, розглядаючись кругом. Але бабусі не було вже в хаті і дитини теж не було, бо бабуся забрала її з собою. Тільки в кутку шипів і цокав старий годинник. Нараз важкий тягар захитався і — бумс! — пометів на долівку. І годинник став.

Бідна мати вибігла на подвір'я і стала кликати свою дитину.

Надворі стояла якась жінка в довгому чорному вбранні і казала: «В твоїй хаті була Смерть. Я бачила, як вона вийшла з твоею маленькою дитиною; вона летить швидше від вітру і ніколи не віддає того, що раз візьме.» «Скажи мені тільки, в яким напрямку вона пішла, — просила мати. — Скажи, а я вже її наздожену.»

«Я тобі скажу, — відповіла жінка в чорному вбранні, — але перше мусиш ти мені проспівати всі оті пісні, які ти співала над колискою своєї дитини. Люблю я їх і я їх колись чула. Я — Ніч і я бачила ті сльози, які ти, співаючи, проливала.»

«Я тобі їх усі, усі до одної проспівую, — просилася мати, — тільки ти не затримуй мене, щоб я могла її догнати і відібрати свою дитину.»

Але Ніч була німа й тиха, хоч мати ламала свої руки, співаючи й плачучи. І проспівала вона чимало пісень, а сліз ще більше пролила. І тоді сказала Ніч: «Іди праворуч у ліс, туди пішла Смерть із твоею дитиною.»

І мати пішла. Глибоко в лісі опинилася на роздоріжжі і не знала, куди їй далі йти.

Тут стояв кущ терну без листя і без цвіту. Це було зимою і тому крижані бурульки висіли на його гілочках.

»Чи не бачив ти тут, кущику, Смерти з мою дитинкою?«

»Бачив, — відповів терновий кущик, — але я тобі не скажу, куди вона пішла, поки ти не зігрієш мене біля свого лона. Мені, страх, як зимно; дивись, я стою весь, як з криги!«

І мати притулила терновий кущ до свого лона так міцно-міцно, що він зовсім відтав. Але колючки повпивалися в її груди так, що кров капала з них великими краплями. І корчик покритися весь свіжими, зеленими листками в тую холодну ніч, так йому тепло було біля серця безталанної мами, — і він показав їй, куди пішла Смерть.

І прийшла вона до великого озера, де не було ні корабля, ні човника. Ані воно не замерзло, щоб можна було перейти по льоду, ані не було в ньому такого броду, щоб можна було перебрести, — а все ж таки їй треба було дістатися на другий берег, щоб відшукати свою дитину. І припала мати до води, щоб випити воду з озера, хоч це й неможливе для людини. Але засмучена мати гадала собі, що станеться чудо.

»Ні! — відповіло море, — з цього нічого не вийде. Знаєш що? Я дуже люблю перли, а твої очі кращі від усіх перлин на світі. Дай мені їх, а я тебе перенесу до великої теплиці, де живе Смерть і ростуть квіти й дерева, а кожна з тих квіток і кожне з тих дерев — це людське життя.«

»О, я все віддам, щоб тільки вернути свою дитину«, — відповіла заплакана мати. І вона ще гірше плакала, і очі її повилітали з голови й перемінилися на дні озера в перли.

І знялася хвиля і перенесла матір на другий берег, де стояв великий зачарований дім. Годі було сказати, чи це гора, покрита лісом, чи будинок.

А мати не бачила його, бо вона виплакала свої очі.

»Чи є тут Смерть, що забрала мою дитину?« — запитала вона.

»Ні, її нема. Вона ще не вернулася«, — відповіла стара жінка, що пильнувала квіток і дерев у теплиці Смерти.
»Але як ти сюди попала і хто тобі поміг зайти сюди?«

»Бог мені поміг«, — відповіла мати. — »Він милосердний, будь же й ти милосердна для мене! Скажи, де моя дитинка?«

»Не знаю, а ти не можеш бачити, бо не маєш очей. Багато квітів і дерев зів'яло останньої ночі, незабаром надійде Смерть і пересадить їх. Ти, мабуть, знаєш, що кожна людина має своє дерево або свою квітку життя. Вони такі, як і інші, тільки серце в них б'ється. Дитячі серця теж б'ються. Послухай, може, пізнаєш биття серця твоєї дитини. Але, що ти мені даси, коли я тобі пораджу, що тобі далі робити?«

»Нічого я тобі не дам, бо нічого не маю, — відповіла мати, — але я готова піти для тебе хоч би на край світу!«

»Там тобі нема ніякого діла, — каже бабуся, —але дай мені своє прегарне чорне волосся, бо воно мені дуже подобалося. А я тобі дам своє сиве!«

»Дуже радо!« — відповіла мати, віддала своє чорне волосся, а дістала від бабусі біле, як сніг.

Тоді пішли вони в велику теплицю, де квіти й дерева росли навпереміну. Цвіли тут під скляними банями ніжні гіяцинти і великі рожі. Росли тут водні лілеї, деякі свіжі, а деякі прив'ялі. Водорості пообвивали їх, а чорні раки поприсіпалися до них. Тут стояли величні плятани, дуби й пальми, там пахучі квітки. Кожний цвіт і кожне дерево мало своє ім'я — кожна рослина являла собою людське життя. Люди ще жили, одні в Китаї, інші в Гренляндії, розкинені по всьому світу. Були тут невеликі дерева в маленьких глечиках, їм було тісно, і здавалося, що глечик ось-ось лусне й розлетиться; були ж і малесенькі слабесенькі квітоньки, в товстому чорноземі, обтулені мохом. Їх пильно доглядали й підливали щодня.

Зажурена мати нахилилася над кожною маленькою квіточкою, вона прислухалася до кожної з них і поміж мільйонами б'ючих сердець пізнала серце своєї дитини.

»Ось воно!« — крикнула зраділо й простягла свою руку в напрямі тієї квітки, що клонила свою голівку додолу, як хвора.

»Не доторкайся його! — крикнула бабуса. — Стань собі тут і дожидай Смерти, я її сподіваюся кожної хвилини, і не дай їй зірвати цю квітку, скажи, що як вона її зірве, то ти позриваєш інші. Тоді вона злякається, бо вона відповідає перед Богом, і ні одна квітка не може бути зірвана без його веління.«

Нараз повіяло зимним вітром, і сліпа мати почула, що прийшла Смерть.

»Як ти тут знайшла дорогу?« — спитала вона. — »І як це ти прийшла швидше від мене?«

»Я мати«, — відповіла вона.

І Смерть витягнула руку до маленької, ніжної квітки. Але мати тримала свої руки над нею, не доторкаючись її. І тоді Смерть подула на її руки, і мати почула на них холод, зимніший від найзимнішого морозу, і її руки опустилися безсило.

»Проти моєї волі нічого ти не зробиш«, — сказала Смерть.

»Але Бог може зробити«, — відповіла мати.

»Я сповняю тільки волю Божу«, — каже Смерть. — »Я його городниця. Я беру всі його квіти й рослини й пересаджую їх у великий райський сад, у невідому землю. Але, що там діється з ними, того я тобі не можу сказати.«

»Віддай мені назад мою дитину!« — сказала мати, плачучи й благаючи її.

Нараз ухопила дві щонайкращі квітки й крикнула: »Я їх зірву, бо я в розпачі!«

»Не руш їх!« — відповіла Смерть.

»Ти називаєш себе безталанною і такою ж безталанною хочеш зробити іншу матір!«

»Іншу матір?« — повторила сліпа, випускаючи з рук обидві квітки.

»Ось твої очі!« — промовила Смерть, — »Я їх дістала з озера. Вони так ярко сяють, я не знала, що це твої очі. Візьми їх, вони ще кращі тепер, ніж були перше! Глянь в оцю глибоку криницю. Я тобі скажу імена тих квітів, що ти їх хотіла зірвати, і ти побачиш їх долю, все їх майбутнє життя. Побачиш, що ти хотіла знищити!«

І вона глянула в криничку. І любо було побачити їй, як одне життя було благодатне для всіх людей, як воно кругом себе ширило щастя і радість. І побачила вона друге життя. Це була журба, горе й нещастя.

»Все в Божій волі!« — сказала Смерть.

»Котра з двох квіток — квітка щастя, а котра квітка горя?« — спитала мати.

»Цього я тобі не скажу« — відповіла Смерть, — але знай, що одна з них, це квітка твоєї дитини, це доля її, доля, яку ти побачила в криниці.«

Мати крикнула в тривозі:

»Котра з тих квіток — квітка моєї дитини? Скажи мені! Визволи невинну дитинку! Спаси її від нещастя! Віднеси, віднеси краще в царство Боже! Забудь про мої сльози, забудь про благання, про все, що я зробила!«

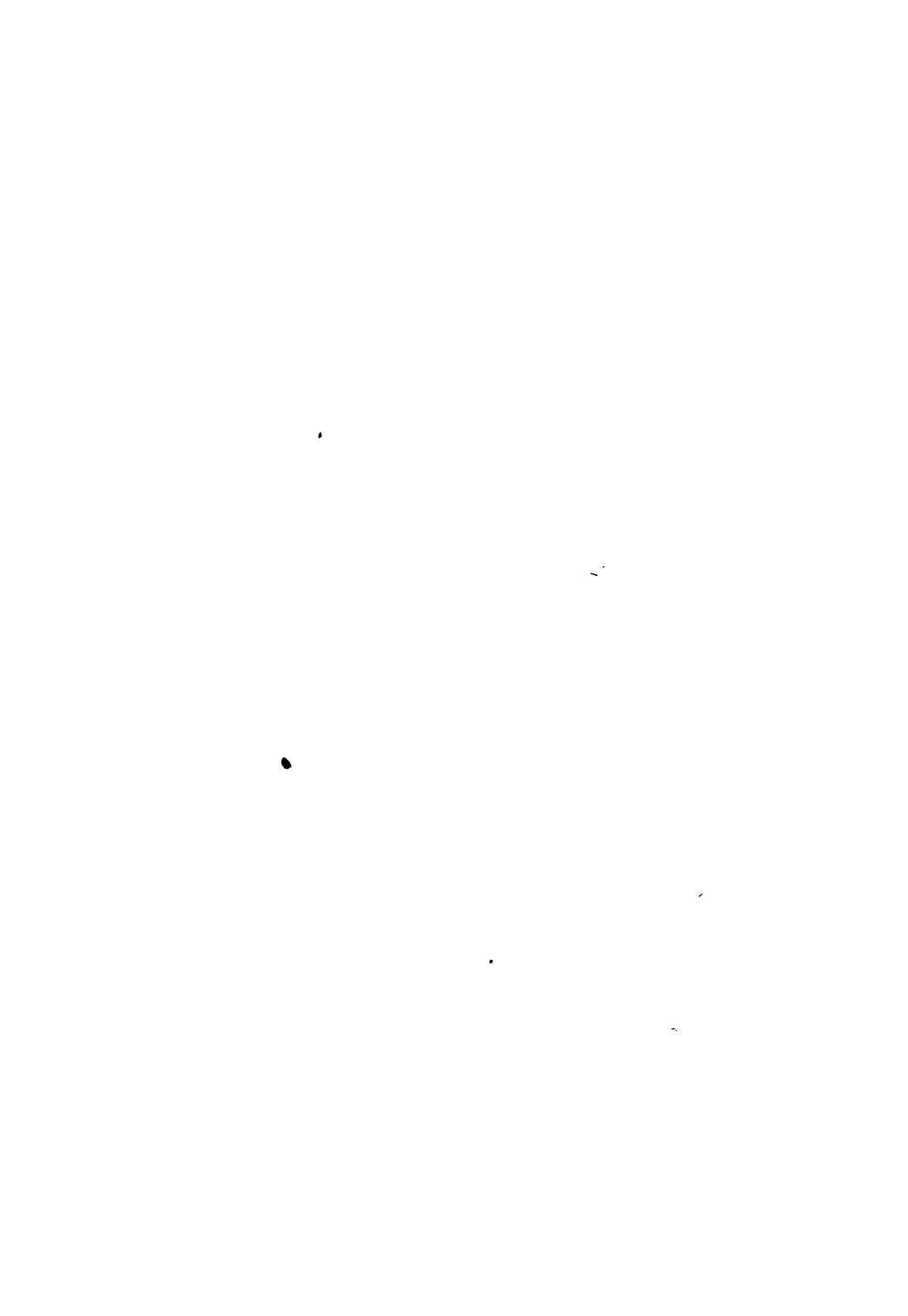
»Не розумію тебе«, — відповіла Смерть. — »Хочеш, щоб я тобі віддала дитину, чи щоб я її віднесла в невідоме?«

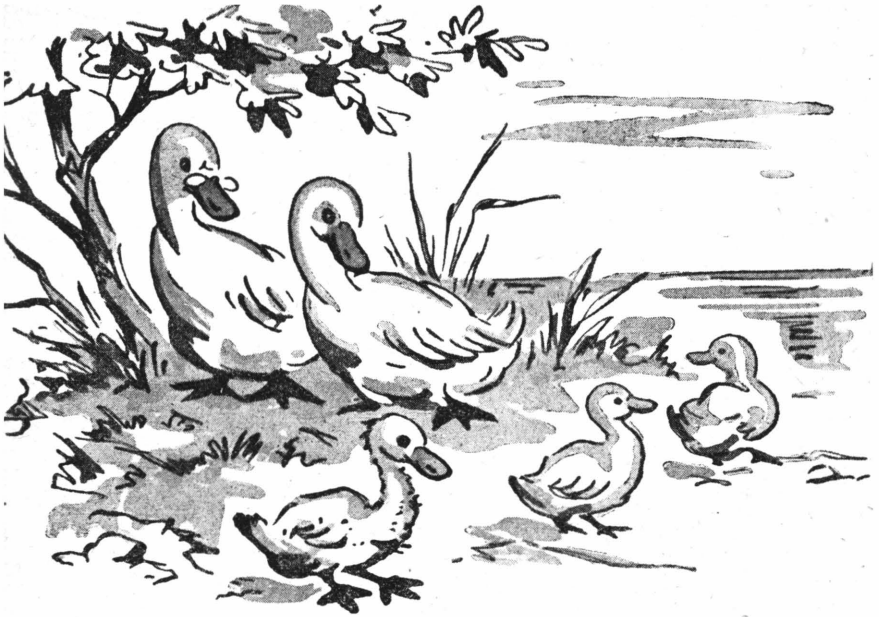
Безталанна мати заломила руки, впала на коліна і стала молитися до Господа Бога: »Не слухай мене, коли я прошу чогось, незгідного з твоєю волею, бо воля Твоя свята!«

І вона склонила голову свою на груди.

А Смерть пішла з її дитиною в невідому країну.







ПОГАНЕ КАЧЕНЯ

За селом було чудово. Було літо. Жито стояло жовте, овес зелений, сіно на зелених луках було в скиртах, а бубзько походжав на своїх довгих червоних ногах і розбалакував по-египетському, бо цієї мови навчився від своєї матері. Навколо, поза нивами й лугами йшли великі ліси, а в лісах тихі озера. Так, там дійсно було чудово, за селом!

Посередині в соняшному промінні лежав старий масток, обведений глибокими каналами, а між мурами й водою внизу росли великі лопухи; вони були такі високі, що під найвищими з них могли стояти малі діти... Серед них було так дико, як і в темному лісі. Тут у гнізді сиділа качка, що мусила вивести каченят. Але поки виводились

каченята, їй було дуже нудно. Зрідка її одвідували інші качки; вони охоче плавали в каналах сюди й туди. Вибігаючи нагору, вони залазили під лопух, щоб з нею побазікати.

Нарешті яечка тріснули одне за одним. »Пі-пі!« — почулося звідти; усі жовтки стали живими й висунули свої голівки.

»Ках, ках!« — сказала качка. Тут закахкали вони всі, хто як міг, і розглядались на всі боки серед зеленого листя. Мати дозволяла їм дивитись, скільки завгодно, бо зелень приємна для очей.

»Але який великий світ!« — сказали каченята, бо тепер вони мали багато більше місця, ніж у яечках.

»Гадаєте, це вже весь світ?« — сказала мати. — »Він іде ще далеко на всі боки через сад і далі через попівське поле, але там я ще не була. Однак, чи всі ви вже?« — сказала вона й підвелася.

»Ні, не всіх вас маю; найбільше яйце ось лежить ще. Скільки ж може це тривати?! Це вже набридає!« Так вона сіла знов.

»Ну, як воно діло?« — запитала стара качка, що надійшла її одвідати.

»Щось дуже довго триває з одним яйцем!« — сказала качка, що сиділа. — »Щось воно не тріскає. Але глянь на інших: чи не найкращі каченятка, які досі бачено? Всі схожі на свого батька. Зла недоля мене не навідала«.

»Покажи мені те яйце, що не тріснуло!« — сказала стара качка. »Здається мені, що це розбвоток!

Якось і я мала таке і багато було турботи й лиха мені з каченятами, бо їм кортіло на воду!

Я не могла їх повести туди. Я крякала й кахкала, але це нічого не помагало. — Дай гляну на яйце! Так, це розбавток! Хай лежить, а ти краще вчи дітей плавати!»

»Але я хочу ще трохи посидіти на ньому, — сказала качка. — Коли вже стільки сиділа, то й кілька днів ще посиджу«.

»Ну, як хочеш«, — відповіла стара качка й пішла собі. Нарешті велике яйце тріснуло. »Пі, пі«, — сказало мале каченя й вилізло геть. Було воно дуже велике й бридке. Качка оглянула його: »Однак це величезне каченя, — сказала вона. — Жодне з інших не було таке. Може, це курча? Але це ми незабаром перевіримо. Мусить піти воно в воду. Я сама його штовхну туди«.

Наступного дня була чудова, розкішна погода. Сонце осяяло всі зелені лопухи. Качка-мати зійшла вниз до каналу з усією своєю родиною. Плюсь! — то стрибнула вона у воду. »Ках-ках«, — загомоніла вона, і каченята одне за одним плюснули в воду. Вода хлюпнула їм на голови, але вони враз виринули й чудово плавали. Ніжки сами несли їх, і всі вони були в воді; навіть бридке сіре каченя плавало з ними.

»Ні, це не курча, — сказала вона. — Глянь, як добре перебирає ногами, як просто тримає їх. Це моя власна дитина! Загалом воно миле, якщо судити правильно. Ках, ках! — Пливіть за мною, я поведу вас у широкий світ, відрекомендую вас у качачому дворі. Але тримайтесь біля

мене, щоб ніхто не потоптав вас, та стережіться також котів!»

Так прибули вони до качачого двору. Там стояв жахливий гамір, бо дві родини чубилися за голову вугра, аж поки та голова дісталась котові. »Дивіться, що робиться в світі!« сказала качка — мати й погостирила свого дзьоба, бо теж хотіла вхопити вугрячої голови.

»Тепер потрібні ноги! — сказала вона. — Дивіться, щоб вони ступали нісками назовні та витягуйте шиї перед старою качкою, вона тут найшляхетніша. Вона еспанської крові, тому така товста; дивіться: у неї навколо ноги червона латка. Це щось надзвичайно гарне, це найбільша відзнака, яка може дістатися качці. Таку відзнаку ніхто не хоче втратити, її мусять визнавати тварини й люди. Поспішайте!

Не ставте ноги всередину. Добре виховані каченята ставлять ноги широко, саме так, як батько й мати. Дивіться: ось так! Ну, витягайте шиї й кажіть: »Ках!«

Це вони й зробили. Але інші качки розглядали їх і цілком голосно говорили: »Гляньте! Ще маємо халепу! Чи не досить уже нам цього! Тьфу! Як виглядають ці каченята! Цього не можна стерпіти!« І зараз же одна качка підлетіла й скубнула каченя за потилицю.

»Пусти, хай іде! — сказала мати, — воно нікому нічого не заповідяло«.

»Так, але воно надто велике й надзвичайне, — сказала кусюча качка, — тому треба дати йому шттовхана«.

»Це милі діти, — сказала стара качка з латкою на носі, — всі милі, навіть і оте нещасливе; я б хотіла, щоб його обсмикати«.

»Ні, це не так, ваша милість, — сказала качка-мати, — воно негарне, але в нього щира, добра душа й плаває воно так чудово, як і кожне інше, так, я можу сказати, що ще трохи краще, я думаю, воно гарно ростиме і з часом стане менше; воно надто довго лежало в яйці й тому не набуло доброго вигляду«.

І вона скубнула його за потилицю й розгладила йому пір'я.

»Крім того, це качур, — сказала вона, — тому не треба надавати цьому надто великої ваги. Я думаю, воно буде кріпкеньке; воно вже поправляється«.

»Решта каченяток милі, — сказала качка, — зробіть так, ніби вам треба бути вдома, і, якщо знайдете голову вугра, то принесіть її мені«.

Так вони пішли додому.

Але бідне каченя, що було вилізло з яйця останнім і мало такий бридкий вигляд, зазнало штовханів і було обципане качками й курми, щоб стало краще.

»Воно надто росле!« — казали всі, а півень, що появився на світ з острогами й через те вірив, що він цар, блиснув, мов корабель на повних вітрилах, і відійшов геть; він щось забелькотав, а голова йому геть почервоніла. Бідне каченя не знало, де йому стати, де ходити. Воно було сумне, бо мало бридкий вигляд, з нього глузував увесь качачий двір.

Так минули перші дні, а далі пішлося гірше й гірше. Бідне каченя всі ганяли. Навіть його сестри були лихі з

ним і завжди казали: »Щоб тебе кіт ухопив, бридке створіння!«

А мати казала: »Коли б ти йшло собі геть!« Качки його кусали й кури скубли, а дівчина, що кормила дріб, штовхала його ногою.

Тоді побігло воно й перелетіло через паркан. Пташки в кущах перелякались і полетіли геть.

»Це тому, що я таке бридке«, — подумало каченя й, заплющивши очі, побігло далі. Так добігло воно до великого болота, де жили дикі качки. Тут сиділо воно цілу ніч; було втомлене й зажурене.

Над ранок прилетіли дикі качки й розглядали нового товариша.

»Що ти за один?« — питали його. А каченя оберталось на всі боки й вітало їх, як уміло.

»Ти вже виключно бридке! — казали дикі качки. — Але нам до того байдуже, аби тільки ти з нашою родиною не споріднилось.«

Бідне! Воно не думало ні про яке одруження. Коли б йому хоч дозволили сидіти в очереті та попиту трохи води.

Так сиділо воно два дні. Та ось прийшли дві дикі гуски чи, вірніше, два дикі гусаки. Вони також недавно з яйця вивелись, тому також були зухвалі.

»Слухай, приятелю! — сказали вони. — Ти такий бридкий, що ми тобі справді можемо співчувати. Чи не хочеш стати з нами до пташиного перелету? Тут недалеко в іншому болоті є кілька милих диких гусок, власне дівчата; всі вони вміють казати »ках«. Ти можеш там здобути собі щастя, ти теж такий бридкий!«

»Бах! Бах!« — гримнуло в цю мить, і обидва дикі гусаки впали, побиті, в очерет. Вода зачервоніла кров'ю. »Бах! Бах!« — палило далі, і з очерету знялася ціла зграя диких гусей. Далі постріли пролунали ще раз. Це було велике полювання. Мисливці облягли все болото; деякі з них за-сіли вгорі на гілках дерев, що звисали над очеретом. Голубий дим хмарою обкутував дерева і слався далі на воду. До болота набігли мисливські собаки. Очерет роз-хилився на всі боки. Це був жах для малого качати. Воно підвернуло голову, щоб сховати її під крило, але в ту ж мить жакхливий великий пес стояв уже поруч із ним. Язик йому звисав із пащеки, а очі блищали; жорстокі, огидні. Він простяг свій гострий писок до каченяти й по-казав гострі зуби і... Плюсь! Плюсь! і побрів далі, не вхопивши його.

»О, дяка Богові! — зідхнуло каченя. — Я таке бридке, що навіть пес не міг мене вкусити.« І так сиділо воно тихо, а тим часом крізь очерет свистів шріт і постріл за пострілом лунав.

Аж геть серед дня стало спокійно, але бідне каченя не наважувалось підвестись. Воно пересиділо ще кілька го-дин, поки все розглянуло; потім подалося з болота з усієї сили. Бігло через поля й луги. Там шаленіла жакхлива буря.

Аж увечорі добилось воно до бідної злиденної селянської хижки. Це була така руїна, що сама не знала, на який бік валитись, тому й стояла. Буря так свистіла навколо каченяти, що воно мусіло сидіти, щоб удержатись. Що-хвилини ставало гірше. Тут помітило воно, що двері зіско-

чили з однієї завеси й висіли навкіс; можна було в щілину заглянути в хижку, і воно це зробило.

Тут жила якась господиня з котом і куркою. Кіт, що звався її сином, міг у клубок згортатись і хропти. Він навіть сипав іскрами, але для цього треба було його гладити проти шерсти. Курка була на зовсім маленьких, коротких ніжках, тому звалась курчатком-коротконіжкою. Вона несла добрі яечка, і господиня її любила, мов свою дитину.

Уранці вони зразу ж побачили чуже каченя. Кіт почав мурчати, а курка кудкудакати.

»Що таке?« — спитала господиня, глянувши навколо. Але вона погано бачила, тому каченя їй здалося ситою качкою, що заблудила.

»Це справді рідкісна здобич!« — сказала вона.

»Тепер я можу мати качачі яйця. Якщо це тільки не качур! Це ми перевіримо.«

І з цим вона взяла каченя на три тижні на спробу. Але яець не було. Кіт був паном у хаті, а курка дамою; вони завжди говорили: »Ми і світ!« Бо вони вірили, що вони половина світу і саме краща половина. Каченя вірило, що можливі й інші погляди, але курка цього не терпіла.

»Ти можеш яйце знести?« — питала вона.

»Ні!«

»Тоді краще тобі мовчати!«

А кіт казав: »Можеш ти скрутитись у клубок, мурчати й сипати іскрами?«

»Ні!«

»Тоді ти не можеш мати ніякої думки, раз говорять розумні люди.«

І каченя сиділо в кутку й настрій у нього був поганий. Але тут надлинуло свіже повітря й соняшні промені. І така його взяла охота поплавати на воді, що воно не могло не сказати про це курці.

»Що тобі спало на думку? — запитала вона. — Ти нічого не робив, тому находять на тебе примхи. Неси яйця або мурчи, то все це й минеться.«

»Алеж це так розкішно, на воді поплавати! — сказало каченя. — Так чудово пірнути з головою й до дна дістати!«

»Так, це велика втіха! — сказала курка, — ти збожеволіло! Запитай kota про це — він найщасливіше створіння, яких я знаю; — спитай, чи мило йому плавати на воді або й поринати? Я не хочу говорити від себе. Спитай мою господиню, стару жінку. Щасливішої за неї немає в світі! Гадаєш, їй любо в воді плавати або поринати?«

»Ви мене не розумієте!« — сказало каченя.

»Ми тебе не розуміємо? Хто ж може тебе розуміти? Ти ж не можеш бути щасливішим, як кіт та господиня. Про себе я не хочу говорити. Не забирай собі багато в голову, дитино, та дякуй творцеві за все добро, що він тобі посилає! Чи не в теплу хату прийшло ти, чи не маєш товариства, з якого можеш дещо скористати? Але ти — базікало, ніякої втіхи з тобою говорити! Мені можеш вірити! Я думаю про тебе добре. Я кажу тобі неприємності, а з цього можна пізнавати справжніх приятелів. Пильнуй лише, щоб навчитись нести яйця, муркотіти та розсипати іскри!«

»Я думаю йти геть, у далекий світ!« — сказало каченя.

»Так, можеш!« — сказала курка.

І каченя пішло.

Та ось настала осінь. Листя в лісі стало жовте й брунатне. Вітер так підхопив його, що воно аж закрутилося в танці. Вгорі в повітрі було дуже холодно. Нависли важкі снігові та градові хмари. На паркані сидів ворон і кракав »кра, кра« з холоду. Так, стає зимно від самої думки про це. Бідному каченяті справді було зле.

Якось увечорі, — сонце вже зайшло було, — із кущів вийшла зграя чудових великих птахів. Таких гарних каченя ще не бачило. Були вони сліпуче білі, з довгими гнучкими шиями. Це були лебеді. Вони якось дивно заспівали, розпростерли свої розкішні довгі крила й полетіли з холодної країни до вирію через чисте море. Вони знялися високо, високо, і молодому бридкому каченяті стало на душі зовсім погано. Воно закрутилось на воді, мов колесо, витягло високо в повітря шию й скрикнуло так голосно й так дико, що само злякалось. О, воно не могло забути того прекрасного щасливого птаства, і як тільки вони скрилися з овиду, воно пірнуло на дно. Виринувши з води, воно мов стерялось. Не знало, як ті птахи звались, не знало, куди вони й полетіли. Але їм було так гарно, як ніколи в світі. Каченя їм зовсім не задрило. Як могло йому спасти на думку бажати такої любови! Воно було б раде, коли б його терпіли качки між собою — нещасну бридку тварину.

Зима була холодна, дуже холодна! Мусило каченя плавати сюди й туди на воді, щоб не замерзнути зовсім. Але

плісце, де воно плавало, щоночі ставало все вужче й вужче. Воно так замерзло, що вже доводилось кригу розбивати носом. Мусило каченя пускати в діло ноги, щоб крига його не замкнула. Нарешті зовсім знесилилось, сиділо тихо й так умерзло в кригу.

Рано вранці надійшов селянин. Як побачив він каченя, то розбив дерев'яним черевиком кригу й поніс його своїй господині. Тут воно знов очутилось.

Діти хотіли з ним погратись, але воно боялось, що вони мають на думці щось недобре; кинулося з ляку й попало якраз у миску з молоком, аж бризки пішли по хаті. Господиня сплеснула руками, а каченя злетіло на діжку з маслом, далі на діжку з борошном і знов полетіло по хаті. Господиня закричала й шпурнула на нього щипцями; діти кинулись за ним одне з-перед одного, щоб упіймати. Вони сміялись і кричали. Добре, що двері були розчинені, і воно поміж хмизом висковзнуло на свіжий сніг, Тут воно, вкрай стомлене, упало.

Але занадто сумно було б розповідали про всі нестатки й злигодні, що їх зазнало каченя взимку.

Лежало воно в очеретах, як почало знов пригрівати сонце. Жайворонки щебетали. Була чудова весна.

Нараз каченя замахало крилами; вони шуміли сильніше, ніж раніш, і несли його дужче. І поки воно це добре усвідомило, то було вже у великому саду; там пахла бузина, розкинувши свої довгі зелені віти над переплутаними каналами. О, що за краса тут, що за свіжість весіння! З гушавини впливли три чудові білі лебеді. Вони луско-



тіли пір'ям і легко пливли по воді. Качена знало цих розкішних птахів, і йому стало якось особливо тоскно.

»Полечу до них, до королівських птахів! Вони вб'ють мене за те, що я, таке бридке, наважуюсь до них наблизитись. Але мені байдуже! Краще хай вони вб'ють, ніж будуть чубити качки, скубти кури, штовхати ногою дівчина, що доглядає курник, ніж терпіти взимку такі зли-

годні.« І полетіло воно на воду й попливло назустріч лебедям. Ті побачили його й залускотіли тріскотливими перами.

»Убийте мене!« — сказало бідне каченя; склонило на поверхню води голову й ждало смерти. Але що воно побачило в прозорій воді? Свій власний вид під собою, і це зовсім не був якийсь вайлуватий, темно-сірий птах, бридкий і поганющий, а справжній лебідь.

Отже нічого не шкодить народитися в качатнику, якщо родишся з лебединого яйця!

Воно раділо з усіх тих злигоднів, з тієї недолі, що її знало. Тепер знало воно справжнього щастя серед розкошів, що їх воно вітало. А великі лебеді оточили його й пестили своїми дзьобами. В сад прийшло кілька малих дітей. Вони кидали хліб і зерно в воду. Найменше гукнуло: »Це новий!« І всі інші діти раділи: »Так, це новий прибув!«

І вони плескали в долоні й танцювали навколо. Далі побігли до батька-матері, принесли хліба й печива; кидали на воду й гукали всі: »Новий найкращий! Такий молодий; чудовий!« І старі лебеді вклонились йому.

Тоді він зовсім засоромився й сховав голову під крило. Сам не знав, що йому робити. Був зовсім щасливий, але аж ніяк не гордий. Згадував про те, як переслідували його, як глузували, і слухав, як усі тепер казали, що він найкращий серед найкращих птахів. Навіть бузина склонила до нього свої віти на воду, а сонце світило тепле й лагідне. Тоді залускотіло його пір'я, гінка шия піднялася, і воно від щирого серця гукнуло: »Так багато щастя мені й не снилось, коли я був ще бридким каченям!«

1. The first part of the document is a list of names and titles, including the names of the authors and the titles of their respective works. This list is organized in a structured manner, likely serving as a table of contents or a reference list for the document.

2. The second part of the document contains a series of numbered entries, possibly representing a list of items or a sequence of events. These entries are organized in a clear, sequential format, which may be used for tracking or documentation purposes.

ГРЕЧКА

Часто, проходячи після громовиці засіяним гречкою полем, ми бачимо, що гречка почорніла й полягла, ніби по ній перейшло велике полум'я. У цих випадках селяни кажуть: »Це все блискавка наробила«. Але чому блискавка заподіює таку шкоду гречці? — Я розповім про це те, що почув від горобця, а горобцеві розповідала ота стара верба, що стояла та й тепер стоїть біля однієї ниви, засіяної гречкою.

Це — поважна й велика верба, але згорблена й стара вже.

Посередині в ній є дупло, а в ньому росте ожина й трава; — деревина майже зовсім схилилась до землі, а звислі гілки її здаються довгим зеленим волоссям.

На всіх довколишніх нивах росли хліба; не тільки ячмінь та жито, але й овес, що, достигши, дуже схожий на численну кількість маленьких жовтих канарок що сидять на дереві. Хліба росли під Божим благословінням. І що повніше наливався їх колос, то нижче схиляли вони голови в побожній покорі.

Але тут же була й нива гречки, і якраз біля неї росла верба. Гречка не схиляла голови, як інші хліба, але стояла горда й випростана.

— Я така ж багата, як і пшеничний колос, — казала вона. — До того ж я гарніша за нього. Мій цвіт не поступається красою цвітові яблуні. Глянеш на нього, серце милується. Скажи, стара вербо, бачила ти колинебудь щось краще за мене?

І верба хитала головою, ніби хотіла сказати: »Звичайно, бачила«.

Але гречка пихато піднімала голову й говорила:

»Дурне дерево! . . . У ньому від старости вже трава росте в череві«.

Якось схопилася страшна громовиця. Усі польові квіточки згорнули свої листочки й склонили голівки, покірно дожидаючи кінця; але гречка й далі красувалася, сповнена гордості.

— Нахили й ти голову! — казали їй квіти.

— Зовсім немає потреби, — відповіла гречка.

— Нахили голову! — казали їй хліба. — Ось летить янгол бурі! Крила його сягають від хмар до землі, він уб'є тебе, ти не встигнеш навіть попросити в нього милосердя!

— Хай собі, а я не хочу кланятись! — відповіла гречка.

— Згорни свій цвіт і опусти листя! — казала стара верба, — не дивись на блискавку, коли вона роздирає хмару! Навіть люди не сміють дивитись, навіть їх засліплює блискавка. Що ж станеться з нами, коли насмілимось глянути на неї; з нами, що стоїмо далеко нижче від людей?

— Далеко нижче?! — заперечила гречка.

— Ну, так тішся ж, бо я гляну просто на неї!

Так вона й зробила, сповнена пихи та гордості. Блискавка мигнула так, що, здавалось, увесь світ охопила полум'ям!

Після громовиці квіти й хліба, зовсім відсвіжені дощем, дихали чистим повітрям, а гречку блискавка спалила, і чорна, як вугіль, ні до чого не придатна, стояла вона в полі.

А стара верба махала гілками, і з зеленого листу її падали великі краплі, ніби дерево плакало . . .

— Чого ти плачеш? — запитали його горобці. — Адже тут всюди Боже Благословіння. — Глянь, як світить сонце, глянь, як минає хмарність! Хіба ти не чуєш пахоців від квітів і кущів? Чого ж ти плачеш, вербо стара?

І стара верба розповіла про гордість гречки, про її пиху та про покару, що завжди за це посилається.

Я, що розповідаю вам цю історію, перечув її від горобців. Вони розповіли мені її якось увечорі, коли я попросив їх розважити мене казкою.





ДІВЧИНКА З СІРНИКАМИ

Було дуже зимно і дуже темно, і падав сніг. Був це останній вечір старого року. Вулицею міста йшла маленька, бідна дівчина без хустини й без чобіт. Як вона виходила з хати, то в неї були ходаки, але такі великі, що вона

їх погубила, коли обминала на дорозі два повози, що їхали дуже швидко.

Одного ходака годі було знайти, а другий підняв якийсь хлопець і побіг із ним геть: він гадав, що зробить з нього коліску, коли в нього будуть діти.

Дівчинка пішла боса, і її ніжки почервоніли й посиніли від холоду. В старенькій запасці несла вона багато сірників, і в'язочку їх тримала в руці. Але за цілий день ніхто в неї нічого не купив і ніхто їй нічого не подарував.

Дрижачи від холоду й голоду, ішла нещаслива дитина.

Снігові пластівці покрили її довге, ясне волосся, що гарними жмутками спускалося на шию, але вона й не думала про це.

У всіх вікнах світилося світло і пахло смаженою гускою. Була це ніч перед Новим Роком! Так! Про це вона й гадала.

В однім кутку, між двома домами, а з них один виступав трохи, сіла вона, підігнала ноженята під себе й мерзла. Мерзла, а вертатись додому боялась, бо не продала сірників і не заробила грошей.

Батько побив би її, мабуть, а дома в них теж зимно, бо їх хата покрита соломою, а крізь неї немилосердно свище вітер, хоч усі більші діри й позатулювані всілякими лахами. Її маленькі ручки скостеніли від холоду. Один сірничок може її ogrіти; треба тільки добути його й запалити об стіну.

Добула і — що за блиск, що за жар! Стала розігрівати свої ручки, і їй здавалося, що вона сидить біля великої

залізної печі з полірованими мідяними ногами і з мідяною покришкою. Огонь горів так ярко і грів так тепло! Дівчинка простягнула ноги, щоб їх погріти, коли нараз піч згасла і в її руках зостався лиш недопалений сірник.

Запалила другий. Горів і освічував стіну, що зробилася прозорою, і дівчинка бачила, що робилося всередині.

Там стояв стіл, накритий білою скатертиною. На ньому стояв порцеляновий посуд. Пахло смаженою гускою, начиненою яблуками й сушеними сливками. А що найгарніше: гуска зіскочила з тарілки і з ножом та виделкою в грудях ішла до дівчинки.

Та й цей сірник погас, лишилася тільки груба, вогка й зимна стіна.

Дівчинка засвітила ще один сірничок.

І ось сидить вона коло прегарної ялинки. Була вона ще більше і ще гарніше прибрана, ніж та, яку вона бачила крізь скляні двері в багатого купця. Тисячі свічок горіли на зелених гілочках, і блискучі забавки дивилися вниз. Дівчинка простягнула руку, і сірник згас.

Різдв'яні свічечки підносяться все вище й вище і перемінюються в небесні зірки. Одна з них котиться вниз, лишаючи довгий вогнений хвіст.

Тепер хтось умирає, погадала собі маленька дівчинка, бо її бабуся єдина людина, що любила її і що вже вмерла, казала їй колись, що коли падає зірка з неба, то людська душа знімається до Бога.

Вона знов запалила сірник, і перед нею явилася її бабуся, така ясна й така любляча.

»Бабусю«, — кликнула дівчинка. — »Ах, візьми мене з собою! Я знаю, ти зникнеш, коли згасне сірник. Зникнеш, як зникла тепла піч і печена гуска, і велика, гарна ялинка.«

І вона запалила цілу коробку сірничків, бо їй конче хотілося затримати якнайдовше бабусю.

І сірнички світилися так ясно, що було видно, мов удень.

Бабуся ніколи не була така гарна, як тоді. Вона взяла маленьку дівчинку на руки і полетіла з нею так високо, так високо, що там не було вже ні холоду, ні голоду, ні страху — полетіла до Бога.

А на ранок у кутку сиділа притулена до зимної стіни бідна дівчинка з червоним личком і усмішкою, що завмерла на її устах в останню ніч старого року.

Новорічне сонце зійшло над маленькою небіжкою. Вона сиділа з сірничками, з яких одна коробка згоріла.

»Вона хотіла зігрітися«, — казали перехожі.

Та ніхто не знав, які дива бачила вона, коли зустрілася з своєю бабусюю.



ЖУРАВЛІ

На крайній хаті невеликої слобідки було журавлине гніздо. Мати сиділа в гнізді біля своїх чотирьох пташенят, що висували звідти свої голови з маленькими чорними дзьобиками; ті дзьобики не встигли ще почервоніти. Недалеко на вершку покрівлі стояв виструнчений батько. Одну ногу він підігнув, щоб не стояти без діла на стійці. Він стояв так нерухомо, що можна було подумати, ніби він дерев'яний. »А треба сказати правду, — подумав він, — це дуже парадно, що біля гнізда моєї дружини, стоїть вартовий! Адже люди не знають, що я її чоловік. Вони, напевно подумують, що мене поставлено тут на варту. Це дуже парадно«.

І він стояв і далі на одній нозі.

На вулиці бавилась юрма дітей. Побачивши журавля, один із хлопців заспівав, інші підхопили стару пісню про журавлів. Діти співали:

»Ой, не стій, журавлику, не стій, відлітай;
Відлітай додому, у свій рідний край!
Там в гнізді у тебе вірна жона
Журавлят колише, бавить їх вона.

Та одно, підрісши, шибеницю знайде,
Друге ніж у горло, бо то буде зайда,
Третього вояка на багнет наниже,
Четвертого паля гострая прониже.»

— Стривай но, про що співають діти? — спитали маленькі журавлі матір. — Вони співають, що нас повісять і поріжуть?!

— Немає вам до того діла! — відповіла мати. — Не звертайте на це уваги, то нічого вам і не буде.

Але діти й далі співали й передражнявали старого журавля пальцями. Тільки один хлопчик, а його Петром звали, казав, що гріх тварин мучити, і не хотів пустувати.

Мати втішила своїх пташенят.

— Не турбуйтеся, — казала вона, — погляньте на батька, як він спокійно стоїть, та ще й на одній нозі.

— Ох, нам дуже страшно, — казали пташенята й ховались поглибше в гнізді.

Наступного дня, коли діти знов зібралися бавитись і побачили журавлів, вони знов заспівали:

»Та одно, підрісши, шибеницю знайде,
Друге ніж у горло, бо то буде зайда! . . .«

— Невже й справді нас повісять і поріжуть? — запитали молоді журавлі.

— Ні, ні, ніколи! — відповіла мати. — Час вам уже вчитись літати. Ми полетимо в луг, відвідаємо жаб. Вони поклоняться нам і проспівують »кворакс! кворакс!« А після цього ми з'їмо їх; це буде дуже втішно для нас.

— Ну, а потім?

— А потім злетяться в одне місце всі журавлі, що живуть у цих краях, і почнуться осінні маневри. Тут уже треба добре вміти літати: це дуже важливо. Хто погано літає, того генерал забиває на смерть своїм дзьобом. Глядіть же, вчіться гарненько, щоб бути готовим до маневрів.

— Мабуть, таки нас посадять на палю! Он діти знов заспівали.

— Слухайте мене, а не їх. Після великих маневрів ми полетимо у вирій, далеко звідси, за горами, за лісами. Полетимо в Єгипет, де ви побачите трикутні кам'яниці, що їх гострі вершки сягають мало не до хмар. Ці кам'яниці звуться пірамідами, і їм стільки літ, що ви й уявити не можете. Там ще є й ріка; коли вона виходить з берегів, вся земля покривається намулом. Тут ми ходимо по цьому намулові та їмо жаб.

— Ов! — вигукнули, дивуючись, пташенята.

— Так! Там розкіш, як хороше! Увесь день тільки й знаєш, що їси . . . А в той самий час, коли в тій землі зазнаємо ми такої насолоди, тут на деревах немає жодного листочка і так зимно, що хмари замерзають і клаптями падають на землю у вигляді маленьких білих пластівців.

Це вона розповідала про сніг, але не могла краще пояснити.

— Значить і погані діти замерзають клаптями? — запитали маленькі журавлі.

— Ні, на клапті вони не замерзають, але близькі до цього і тому змушені сидіти в теплих кімнатах. А ви в цей час літаєте в чужих краях, де цвітуть квіти й ясніє сонце.

Минуло після цієї розмови декільки часу, і маленькі журавлі так підросли, що могли вже ставати в гнізді на ноги й дивитися в далечінь. Батько щодня приносив їм чудових жабок, маленьких гадючок та інші журавлині ласощі, які тільки міг знайти. А які веселі штуки показував він своїм дітям! То клав голову просто на хвіст, то стукав дзьобом, ніби маленьким калаталом! А на закінчення розповідав їм різні перекази, що їх чув на болотах.

»Ну, час уже братись до науки«, — сказала якимось мати, і всі четверо пташенят виповзли за нею на дах. Як хитались вони на ногах, як піддержували рівновагу крилами! От-от попадають додолу.

»Дивіться тільки на мене, — сказала мати. — Голову тримайте ось так. Ноги ставте отак. Раз, два, раз, два. Це допоможе вам у житті«.

За цим вона трохи пролетіла. Пташенята теж підстрибнули, але тут же й гепнули на дах, бо крила не могли їх удержати. »Я не хочу літати, — сказало одно з них і полізло знов у гніздо. — У мене немає ніякого бажання летіти до вирію«.

— Значить ти хочеш замерзнути, як прийде зима? Значить хочеш, щоб прийшли діти, повісили тебе, порубали, спекли? Добре, я зараз їх покличу.

— Ах, ні, ні! — сказало журавлення і знову стрибнуло на дах.

На третій день вони вже вміли літати на невелику віддаль і через це подумали, що можуть спокійно відпочивати

в повітрі. Та ледве спробували, як знову гепнули. В цю хвилину хлопчиська заспівали на вулиці:

»Ой, не стій, журавлику, не стій, відлітай!«

— Чи не злетіти нам униз та не виклювати їм очі? — спитали журавленнята.

— Ні, лишіть їх у спокої, — відповіла мати.

»Слушайте краще мене, це далеко важливіше. Раз, два, три. Тепер праворуч. Раз, два, три. Тепер ліворуч, поза димарем... Бачите, як гарно. Останній помах крил був такий гарний і правильний, що завтра я дозволю вам летіти зі мною на болото. Там збереться багато дуже порядних журавлів з своїми дітьми; глядіть же докажіть, що мої діти кращі від усіх і що ви вмієте чудово себе тримати. Це багато важить і забезпечує пошану«.

— А хіба ми не повинні помститись на цих поганих хлопчиськах?

— Хай собі кричать, скільки душі їх бажано. Адже ви будете під хмарами та в країні пірамід, тоді як вони мерзнутимуть і не матимуть жодного зеленого листочка, жодного солодкого яблука.

— Ні, ми помстимося за себе, — шепотіли пташенята одне одному, і наука почалася знову.

З усіх хлопчаків, що бавились на вулиці, жоден не співав про журавлів так завзято, як той, що перший почав співати. Був він менший за всіх своїх товаришів, — років шістьох, не більше. Журавленнята думали, звичайно, що йому років сто, бо він був вищий за їх батьків...

Саме на цьому хлопцеві вони й думали помститись; адже він почав і продовжував їх передражнявати. Молоді

журавлі дуже гнівались і що старші ставали, то менше бажали терпіти глузування. Нарешті мати змушена була пообіцяти їм, що дозволить помститись, але не раніш, як перед самим відлітанням до вирію.

»Раніше, — сказала вона, — треба поглянути, як ви будете поводитися на великих маневрах. Якщо будете діяти так погано, що генерал змушений буде вас проколоти своїм дзьобом, значить діти праві . . . Ось побачимо«.

— Побачиш, — сказали журавленнята й почали дуже старанно вчитись.

Щодня вправлялися й незабаром літали так гарно й легко, що мило було дивитись.

Прийшла осінь. Усі журавлі почали збиратися, щоб після маневрів летіти в теплі краї. Що то були за маневри? Журавлям наказували облітати ліси й села, щоб побачити, які вони сильні і вправні, бо перед ними стояла далека мандрівка. Наші молоді пташенята діяли такими героями, що дістали похвальні грамоти й нагороду, яка складалася з жабки й гадючки. Це була найкраща нагорода; до того ж жабку й гадючку можна було з'їсти, що вони й зробили зараз же.

— Ну, тепер ми помстимося! — сказали вони.

— Так, звичайно, — підтвердила мати. — Я придумала для цього чудову штучку. Я знаю ставок, де лежать усі маленькі людські діти доти, доки не прилетить журавель та не віднесе їх їхнім батькам. Добрі й гарні діти сплять, і їм сняться такі чудові сни, яких пізніше вони вже ніколи не бачать. Усі батьки хочуть мати таких дітей, а всі діти хочуть мати сестричку або братіка. Так от ми полетимо до

того ставка й принесемо братіка або сестричку тим із дітей, хто не співав поганої пісні й не мучив журавлів.

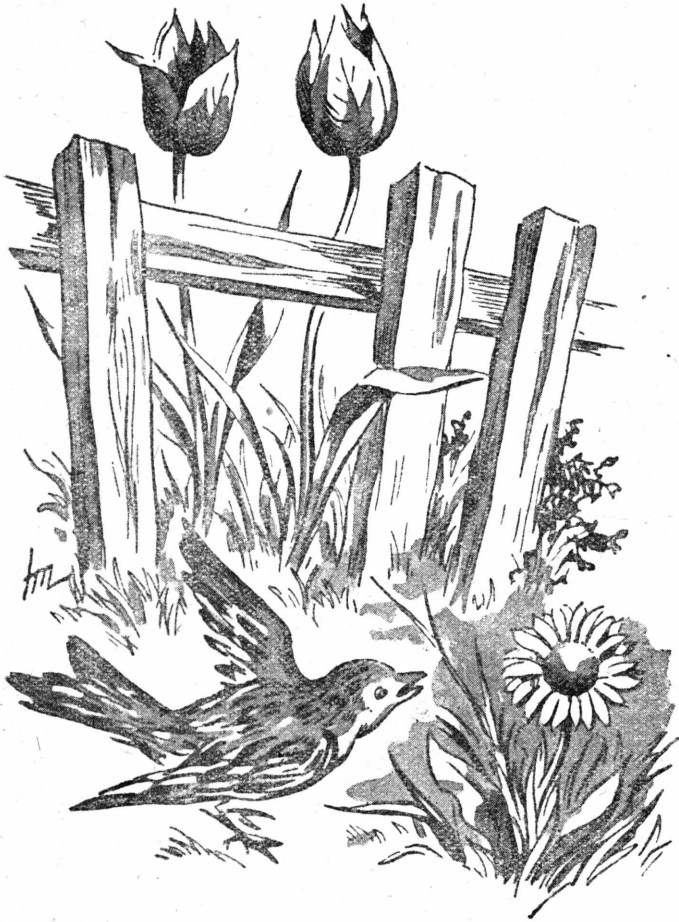
— Але що ж ми зробимо, — закричали молоді журавлі, — з тим поганим хлопчиськом, що перший заспівав цю пісню?

— А ось що. В тім же ставку лежить мертва дитина. Її ми й віднесем цьому злому хлопчиськові, і він буде плакати, коли побачить, що в нього мертвий брат. Зате тому доброму хлопчикові, що, пам'ятаєте, казав — гріх мучити тварин, — тому ми принесем і братіка й сестричку. А що його звать Петром, то й ви всі з цього часу будете зватись Петрами.

І все сталося так, як вона сказала, і тепер журавлі зуться Петрами.







МАРГАРИТКА

Послухай но, що я розповім тобі.

За містом при самій дорозі стояла сільська хатина, — мабуть, ти сам її бачив. Перед нею маленький садок з квітами, обгороджений фарбованим палісадником. Біля самого цього палісадника, серед розкішної зеленої трави росла маленька маргаритка. Сонце освітлювало й зігрівало

її так самісінько, як і великі чудові квіти в саду; тому росла вона з кожною годиною. Якось уранці вона стояла, зовсім розгорнувши свої сліпучо білі листочки, що здавались променями, які оточують маленьке жовте сонце.

Маргаритка не думала про те, що її ніхто тут не помічає і що вона бідна, невідома рослинка. Ні, вона була весела й цілком задоволена, вона повернулася лицем просто до сонця, дивилась на нього й слухала жайворонка, що співав високо в повітрі.

Маргаритка була така щаслива, ніби настало велике свято, а тим часом це був звичайний понеділок. Всі діти були з школі; в той час, коли вони сиділи на лавах і вчилися, вона сиділа на своїй маленькій стеблині і теж училась у сонця, в усього довкілля пізнавати доброту Божу, і дуже подобалось їй, що жайворонок співав і явно й прекрасно передавав у пісні все, що вона безмовно відчувала. З побожним замилюванням дивилася маргаритка на щасливу пташку, що мала можливість співати й літати, але не нарікала вона й на те, що сама не мала такої здатності. «Адже я бачу й чую, — думала вона, — сонце освітлює мене, вітер цілує. О, яка я багата!» В садку росло багато пишних, гордих квітів; що менше пахла котрась із квіток, то більше пихи було в неї. Півонії надималися з усієї сили, щоб зробитися більшими за троянди; але тут справа не в розмірі! Туліпани були забарвлені в найкращі кольори і, знаючи це, стояли виструнчені, щоб їх краса була більше помітна. На маргаритку вони не звертали ніякої уваги, але вона тим більше на них задивлялась і думала:

»Які вони багаті й прекрасні! Так! До них, мабуть, прилітає в гості прекрасна пташка . . . Слава Богу, що я стою так близько коло них, тут я, принаймні, можу добре бачити всю цю красу«.

І в цю саму хвилину, коли вона це подумала, жайворонок з веселою пісенькою злетів, але не до півоній і туліпанів, а на травичку до бідної маргаритки.

З великої радості вона так перелякалась, що не знала, як їй бути.

Пташка танцювала круг неї й співала:

»Ах, яка тут трава м'якенька! А ця квітка, яка вона мила з золотом у серці й сріблом на одінні!«

І справді, жовте осереддя в маргаритки було схоже на золото, а маленькі білі листочки блищали, як срібло.

Не можна уявити, яка щаслива була маргаритка.

Жайворонок поцілував її дзьобиком, проспівав прощальну пісеньку і знову полетів високо в блакить. Мабуть, з півгодини минуло, поки маргаритка опам'яталася.

Напівсоромливо, але з глибокою радістю на душі дивилась вона на квіти в саду: адже вони бачили, яка честь, яке щастя їй випало; вони мусіли розуміти її радість. Але туліпани стояли такі ж пихаті, як і раніш, до того ж обличчя в них були червоні від злості, бо вони розгнівались. Півонії теж були дуже лихі. Добре, що вони не вміли говорити, інакше маргаритка дістала б від них чималу догану. Бідна квітка ясно бачила, що вони були в поганому настрої, і це дуже її печалило. У цей же час у сад зайшла дівчина з великим гострим ножем; вона попростувала до туліпанів і почала зрізати їх одного за одним.

»Ох, — подумала, зідхнувши, маргаритка, — як це страшно! От і кінець їм!«

Зрізавши туліпани, дівчина понесла їх. Маргаритка дуже зраділа, що вона росла за палісадником, у траві і була бідною простою квіткою. Серце її було повне вдячності, і, коли сонце зайшло, вона згорнула свої листочки, заснула, і їй усю ніч снилося сонце й маленька пташка.

Наступного ранку, коли маргаритка знову радісно розгорнула свої білі листочки, мов би ручки, до сонця й повітря, вона почула знайомий голос жайворонка. Але тепер його пісня була така сумна! Так, не можна було бідному жайворонку веселитись: його спіймали, і він сидів у клітці біля відчиненого вікна. Співав він про вільне й щасливе літання в повітрі; співав про молоді, зелені хліба на полі та про чудові мандрівки, що він їх міг відбувати на своїх крилах високо-високо . . . Сильно сумувала пташка: вона сиділа в клітці.

Маргаритці дуже кортіло допомогти жайворонкові. Але як це зробити? Не могла вона нічого вигадати. І забула вона зовсім, як хороше було навколо, як тепло світило сонце і якою чудовою білістю блищали її листочки! Ах, вона все забула й думала тільки про спійману пташку, якій рішуче нічим не могла допомогти.

У цей час із саду вийшли два хлопці; один із них тримав у руці ніжик, такий завбільшки і такий же гострий, як і той, що ним дівчина зрізала туліпани. Вони підійшли просто до маргаритки, а вона не могла збагнути, що вони хочуть зробити.

— Тут ми можемо вирізати чудову дернину для жайворонка, — сказав хлопець і вирівав навколо маргаритки чотирикутній кусок так, що маргаритка опинилася посередині.

— Зірви ту квітку! — сказав другий хлопець, і маргаритка задрижала зі страху, бо бути зірваній значить умерти.

А їй тепер так хотілося жити, щоб разом з викопаною дерниною перейти в клітку до жайворонка.

— Ні, хай вона лишиться тут, — відповів перший хлопець. — Від неї дернина ще краща!

Таким чином маргаритка вціліла й потрапила в клітку до жайворонка.

Але бідна пташка голосно сумувала по втраченій волі й билась крильцями об залізні дротики клітки. Маргаритка не могла говорити, не могла, хоч дуже бажала, вимовити жодного слова втіхи. Так минув цілий ранок.

— Тут немає й краплини води! — сказав жайворонок. — Всі вони пішли й забули мені дати напитись. В горлі в мене зовсім пересохло... В середині вогонь і крига, і дихати так тяжко! Ах, я мушу вмерти, мушу розлучитися з теплим світлом сонця, з свіжою зеленню, з усіма цими чудовими речами, що їх створив Бог.

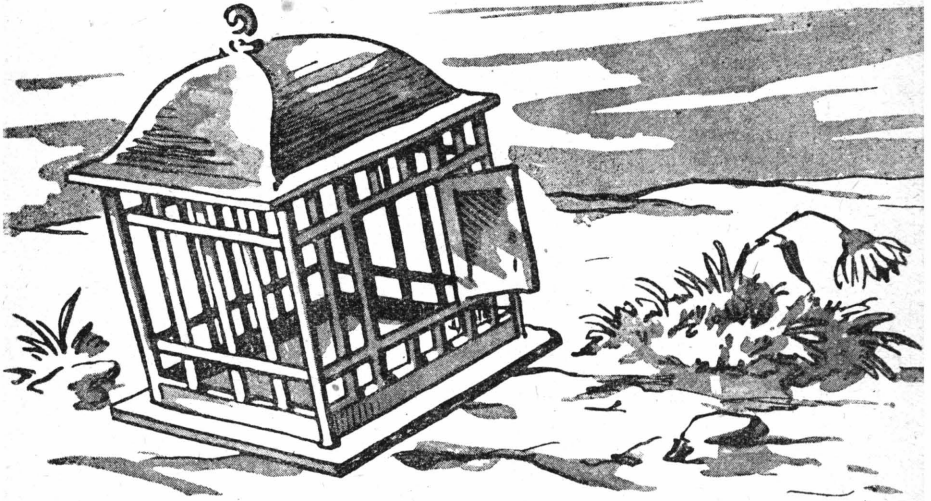
Бідна пташка уткнулася дзьобиком у вогку дернину, що принесли хлопці, щоб хоч трохи відсвіжитися, і побачила маргаритку. Жайворонок привітно кивнув їй, поцілував її й мовив:

— І ти також засохнеш тут, бідна маленька квітко! Тебе та невелику зелену дернину дали мені замість цілого

світу, що мав я на волі. Вони хочуть, щоб кожна билінка цієї трави служила мені за зелене дерево, а кожен твій білий листочок — за запашну квітку.

»Ах, коли б я могла хоч трохи втішити його!« — думала маргаритка, та не могла поворухнути жодним листочком.

Тільки пахоці з її тонких листочків були значно сильніші, ніж звичайно; це помітив і жайворонок, і хоча він знемагав від спраги й спазматично виривав із дернини травинку за травинкою, але до маргаритки не доторкнувся.



Настав вечір, а бідній пташині води не приносили. Тоді вона випростала свої гарнесенькі крильця й, здригаючись, потрясла ними; потім заспівала так тоскно-тоскно; голівка її схилилась до маргаритки і серце розірвалось від злигоднів і смутку. Тепер уже маргаритка не могла, як минулої ночі, згорнути свої листочки й заснути; болісно й сумно склонилась вона до землі.

Аж наступного ранку хлопці ввійшли до кімнати і, побачивши, що жайворонок помер, заплакали. Заплакали гірко й упорядили для жайворонка гарнесеньку могилку, прикрасивши її листочками з квітів.

Тіло жайворонка діти поклали в гарну червону скриньку; бідній пташці влаштували царські похорони. Коли вона жила й співала, про неї забували, тримали в клітці й позбавляли її всього потрібного їй. Тепер після її смерти почали її шанувати й оплакувати.

А дернину з маргариткою викинули на запилену дорогу. Ніхто й не подумав про ту, що найбільше любила бідного жайворонка і так дуже хотіла його втішити.





ЦЕРУВАЛЬНА ГОЛКА.

Була собі церувальна голка, та така тонка, що сама собі уявила, ніби вона голка для шиття.

»Пильнуйте гарненько, мене тримаючи, — казала вона пальцям, що її тримали. — Глядіть, не впустіть мене додолу, бо тоді вже напевно не знайдете — така я тонка«.

»То вже наша справа«, — казали пальці, хапаючи її за стан.

»Дивіться, я йду в супроводі з почтом*)!« — сказала церувальна голка, тягнучи за собою довгу нитку; але на тій нитці не було жодного вузла.

Пальці спрямували голку якраз проти пантофлі куховарки. На пантофлі був віддертий передок і треба було його пришити.

»Це проста робота! — сказала церувальна голка. Я ніколи не проколю, я зломлюся; я зломлюся!« — І дійсно, вона зломилась.

»Хіба я не казала? — завважила церувальна голка. — Я ж надто тонка!«

*) Почет — почесний супровід.

»Тепер вона ні до чого!« — завважили пальці, але все ще її тримали. Куховарка облила голку сургучем і застєбнула нею спереду хустку.

»О, тепер я стала вже брошкою! — сказала церувальна голка, — я так і знала, що матиму пошану; щось завжди лишиться чимсь!« При цьому вона про себе засміялась. Ніхто не може добачити, як сміється церувальна голка. Вона сиділа така горда, мов наряджений фірман, і озиралась навколо.

»Дозвольте запитати, ви з золота? — запитала її шпилька, що була її сусідкою. — Ви маєте таку чудову зовнішність і власну голову, тільки вона в вас мала. Мусите трохи підрости, бо не кожне буде сургучем обливати.« При цьому церувальна голка з гордощів так полізла вгору, що випала з хустки й потрапила якраз у чавун, що його мила куховарка.

»Ну, ходімо подорожувати! — сказала церувальна голка, — поки я ще не загубилась.« Але вона таки й справді загубилась.

»Я надто тонка для цього світу, — сказала вона, лежачи в ринві. — Але я знаю, хто я, і це дає мені маленьку приємність.«

І церувальна голка тримала себе гордо й не втрачала доброго настрою.

Через неї пливла всяка всячина: тріски, соломинки, клапті старих часописів.

»Гляньте, як вони пливуть! — сказала церувальна голка. — Вони й не знають, хто тут серед них осів. Я сиджу тут міцно! Глянь, ось пливе тріска, що ні про що в світі не

думає, тільки про саму себе, про тріску! Ось жене соломина! А як крутиться, як обертається! Але ти не думай лише про себе, бо дуже легко можеш наскочити на камінь. Ось пливе шматок газети! Що в ній написано, давно вже забуто, але вона бундючиться! Я сиджу терпляче й тихо! Я знаю, хто я, і цим я лишуся назавжди!»

Якось біля неї близько щось лежало, таке блискуче та гарне, що церувальна голка подумала, що це діамант. Це було скельце з пляшки. Але воно блищало, тому церувальна голка звернулася до нього, уявляючи себе брошкою:

»Ви, звичайно, діамант?»

»Так, певний його ґатунок!»

Вони повірили одне в одного, ніби вони справді якісь коштовності, і розмовились про те, який то світ високодумний.

»Я лежала в однієї мамзелі в шкатулі, — сказала церувальна голка, — ця мамзеля була куховаркою; на кожній руці вона мала по п'ять пальців. Такої освічености, як у цих пальців, я ще ніколи не бачила! І в них тільки й діла було, що виймати мене із шкатули та знов туди вкладати.

»Чи були вони шляхетні?» — запитало скельце. — »Шляхетні? — перепитала церувальна голка, — ні, але дуже високодумні. Це були п'ять братів, усі вроджені «пальці». Поводилися один з одним гордо, хоч були різної довжини. Зовнішній був короткий і товстий, виходив назовні, мав лиш одну щиколодку й міг згинатися лише в одному місці. Але він говорив, що коли його відрубати, то людина, стає нездатна до військової служби. Другий палець умокався в солодке і в кисле однаково; показував на

сонце, на місяць і натискував на перо, щоб писати. Середній палець, третій, дивився на інших згори. Безіменний, четвертий, виступав у золотому поясі, а маленький мізинець не робив зовсім нічого і цим гордився.

Чванькуватість була там, чванькуватість і лишилась, тому я й пішла звідти.

»І ось сидимо ми тут і виблискуємо!« — сказало скельце з пляшки.

Але в цю хвилину прибуло води в ринві; вона хлюпнула через край і понесла з собою скельце.

»Так, тепер воно перемістилось! — сказала церувальна голка. — Я ж лишаюсь тут, я надто тонка; але в цьому моя гордість, і це варте уваги.« І гордо сиділа вона і багато думала.

»Я хотіла б вірити, що я народилась від соняшного проміння — така я тонка! Мені навіть здається, що соняшні промені завжди мене шукають під водою. Ах, я така тонка, що моя мати не може мене відшукати! Якби я мала своє старе око, що відломилось, я вірю, я могла б плакати! Але я цього не роблю, — плакати негарно!« Якось лежали там два хлопчиська й бавилися в ринві, шукаючи там старих голок, пфенігів та інших подібних до цього речей. Брудна це була робота, але втішна для них.

»Ай, — скрикнув один із них, наколовшись на голку, — але це хлопчисько!«

»Я не хлопчисько, я дівчина!« — сказала церувальна голка, але цього ніхто не почув. Сургуч облупився від неї, і вона стала чорна. Але від цього стала вона стрункіша і думала, що зробилася ще тонша.

»Ось пливе шкаралупа з яйця«, — сказав один хлопець і тут же міцно вгородив голку в цю шкаралупу.

»Білі стінки, сама чорна, — сказала церувальна голка, — це до лица; тепер хай на мене подивляться. Коли б не захворіти на морську хворобу, бо тоді довелося б блювати!«

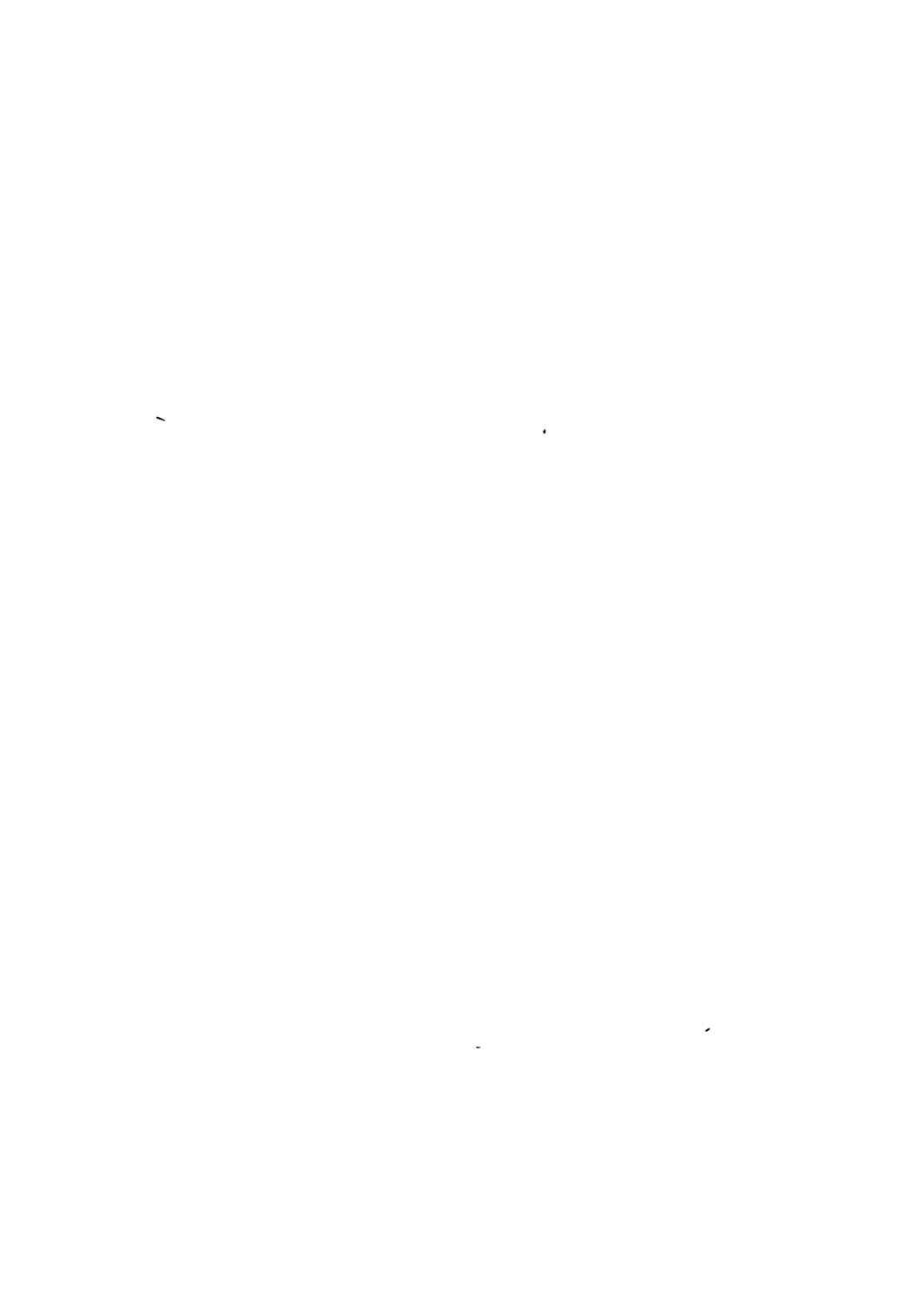
Але вона не захворіла й не блювала.

»Це добре проти морської хвороби, коли маєш стальний шлунок, до того ж не треба забувати, що є дещо більше від людини! Тепер моя морська хвороба минула. Що тонший буваєш, то більше можеш витримати!«

— »Трісь!« — сказала шкаралупа. Через неї переїхав ваговіз.

»Боже, як давить! — сказала голка, — тепер я захворіла на морську хворобу! Я переломлена.« Але вона не переломилась, хоч ваговіз і переїхав через неї. Вона лежала, простягшись на всю довжину, і так лежить досі.







КРЕМІНЬ

Дорогою вояк іде: раз-два! раз-два! На спині в нього ранець*), при боці шабля, бо він на війні був і тепер додому вертає. Назустріч йому шкандибає стара, погана відьма. Нижня губа в неї звисає аж на груди. Вона й каже до вояка: «Добрий вечір! Який у тебе великий ранець і яка гарна шабля! Ти справжній вояк! Хочеш мати багато грошей?»

*) Вояцький наплечник.

»Авжеж, що хочу!« — відповідає вояк.

»Бачиш оце велике дерево? — питає відьма, показуючи на дерево, що росло недалеко. — Воно посередині цілком порожнє, дуплаве. Вилізть наверх і спустися дірою в середину. Я тебе мотузом опережу, і як лиш крикнеш, то витягну назад.«

»А що я там маю робити?« — спитав вояк.

»Набереш собі грошей, скільки схочеш, — відповіла відьма, — як спустишся на саме дно дерева, то побачиш лясний хідник, в яким горить триста ламп. З хідника йде троє дверей. Ти їх відчиниш, бо в них стирчать клямки. Як увійдеш у першу світлицю, то побачиш на долівці велику скриню; на тій скрині пес сидить з очима, завбільшки з чайні чашки. Ти його не бійся. Я тобі дам синю кратясту запаску, її ти розстелиш на долівці. Ти скоро підійдеш до собачки, посадиш його на запаску, відчиниш скриню і набереш собі грошей, скільки схочеш. То будуть мідяні гроші. А як тобі срібних треба, то підеш у другу світлицю. Там сидить пес з очима, як млинське каміння, але ти його не бійся. Посадиш його на мою запаску і набереш грошей. А якщо золота хочеш, то можеш і його дістати, але в третій світлиці. Собака, що там на скрині сидить, має очі, як бані. То дуже лютий собака, але тобі і його немащо боятися. Посадиш його на мою запаску, він тобі нічого не зробить, і ти набереш собі стільки золота, скільки душа забажає.«

»Гарно! — відповів вояк. — Але чим я тобі заплачу за те, стара відьмо? Задурно ж ти мені цього не робиш!«

»Авжеж, що ні! — відповіла відьма. — Але грошей я від тебе не хочу. Ти мені маєш за те принести звідтам старий кремень, що його там моя бабуся забула.«

»Ну, добре. Давай мотуз!« — сказав вояк.

»Ось він тобі!« — відповіла відьма. — »А тут і кра-
тяста синя запаска.«

Вояк виліз на дерево, спустився в дупло і попав у хідник, де горіло кілька сот лямп. Відчинив перші двері. Гу-у! На скрині сидить собачка, з очима, як чайні чашки, і вперто дивиться на нього.

»Любе сотворіння!« — сказав вояк, посадив собачку на запаску і набрав стільки мідяних грошей, скільки влізло в кишеньку. Тоді замкнув скриню, посадив знов на неї собаку і пішов у другу світлицю. Тут сидів собака з очима, як камені млинські. »Ну, чого так дивишся на мене?« — сказав вояк, — »ще тобі чого доброго ці очі геть повилазять!« — і посадив його на відьмину запаску. Та як побачив так багато срібних грошей, то висипав мідяні і срібними наповнив карман і ранець. І пішов у третю світлицю. Тю! Як погано! В цій світлиці сидів собака з очима, як бані, і обертав ними, як колесами. »Добрий вечір!« — сказав вояк, знімаючи шапку, я такого собаки ще зроду не бачив. Оглянувши його уважно, взяв, посадив на долівці й відчинив скриню.

Боже ти мій! Яка сила золота! За нього можна б купити ціле місто, всіх олив'яних жовнірів, усіх коників і всі забавки на цілому світі! Так багато було цього золота!

Вояк висипав з кишень і з ранця всі срібні гроші і насипав туди, та ще й до чобіт і до шапки золота так, що ледве міг з місця рушитися.

А тоді собаку посадив назад на скриню, замкнув двері і крикнув угору.

»Тягни мене тепер угору, стара відьмо!«

»А що, креміль ти забрав?«

»Чорт бери! — крикнув вояк, — був би забув!«

І пішов за ним. Відьма витягнула вояка нагору, і ось він знов стоїть на дорозі з кишнями, ранцем, чобітьми й шапкою, повними золота.

»На віщо тобі креміль?« — питає вояк.

»Це не твоє діло!« — відповіла відьма, — »ти дістав гроші, а тепер давай креміль!«

»Пусте! Як ти мені не скажеш, на віщо тобі його треба, то я тобі шаблею голову відрубую.«

»Ні, не скажу!« — відповідає відьма.

Вояк вийняв шаблю й відрубав їй голову. А тоді зав'язав голову в запаску, завдав собі на плечі, сховав креміль до кишені і пішов у місто.

А було це величне місто! Він зайшов до найкращого готелю, взяв найкращу кімнату і сказав собі подати своїй люблені страви, бо він тепер був дуже багатий чоловік.

Служба дивувалася, що такий багатий ходить у таких старих чоботах, але він на другий день купив собі нові чоботи й новий одяг. І так він перекинувся з бідного вояка на шляхетного пана, а знайомі розказували йому, що в місті є гідне уваги, розказували про короля і його доньку, гарну королівну.

»А де її можна побачити?« — спитав вояк.

»Її не можна бачити«, — відповіли йому, — »бо вона живе в великій мідяній палаті, за мурами і за баштами кріпкими. Ніхто, крім короля, не заходить до неї, бо їй випророкувано, що вона віддасться за простого вояка, а король цього ніяк не хоче.«

»Хотів би я побачити її!« — подумав собі вояк, але дозволу на побачення, ясна річ, ніяк дістати не міг.

І зажив собі вояк на славу. Їздив часто до театру, був у королівському саді і помагав бідним. Було це з його боку дуже гарно; він знав, як погано тим, що не мають грошей. І так оце наш вояк, — багач! Має гарні одяги й чимало знайомих, які впевняють його, що він прегарний чоловік, справжній кавалер. І це подобалося йому.

Але тому, що він кожної днини витрачував багато грошей, а нових не прибувало, то врешті лишилося йому лиш два таляри. Він мусів покинути свою розкішну кімнату й перенестися в маленьку кімнатку на піддашші. Прийшлося йому самому собі чистити чоботи й латати їх. З приятелів ніхто тепер до його не заходив, бо, мовляв, дуже високо треба було спинатися по сходах.

Був темний вечір. Вояк не мав за що купити собі свічку. І пригадав він собі про креміль, що його роздобув у дуплі при помочі покійної відьми. Відшукав його, і як тільки вдарив один раз, аж відчинилися двері і перед ним появилася собака з очима, як чашки до чаю, і спитав: »Чого вам треба, мій пане?«

—

»Чого мені треба? Добудь мені грошей!« — відповів вояк, і собака щез. Але за хвилину появився знов з вузликом талярів у зубах.

Тоді то зрозумів вояк, яка прекрасна річ той кремінь. Як ударити раз — явиться пес, що стереже мідь, як два, прибіжить той від срібла, а як три, то той, що на золотій скрині сидить. Тепер вояк замешкав знову в розкішній кімнаті і знову гарно вдягнувся.

Давні приятелі пізнали його і знову полюбили.

І погадав він собі: »Жаль, що не можна побачити царівни. Кажуть, що вона така гарна. — Та що робить, коли вона перебуває в мідяній палаті!

А мені так хочеться побачити її! Де мій кремінь?« Вояк ударив тричі, і глянь! — прибіг пес з очима, як чайні чашки.

»Хоч тепер ніч, — каже вояк, — та мені хочеться побачити царівну, хоч на один мент!«

Собака вискочив, і ще вояк не встиг оглянутися, як він вернувся з царівною. Царівна сиділа на хребті собаки і спала, та була вона така гарна, що всякий міг повірити, що це була справжня царівна.

Вояк на міг не поцілувати її, так вона йому по-добалася.

Поцілував, і собака побіг з царівною назад.

А на другий день царівна розказувала своїм батькам, що їй снився дивний сон, немов то вона їздить на собаці, і вояк цілував її.

»Це на всякий спосіб дивний сон«, — відповіла королева, і на другу ніч, одна з старих двірських дам стегла біля її ліжка, щоб підглянути, в чому річ.

Воякові знов захотілося побачити королівну, прибіг собака, взяв її з собою й побіг.

Двірцева дама взулася у високі черевики і побігла за ним. А як побачила, що вони щезли в однім великім домі, то зробила крейдою великий хрест на дверях. Тоді вернула додому, лягла спати, а собака приніс королівну назад. Але побачивши хрест на дверях, взяв крейду і такі самі хрести поробив на всіх дверях у місті так, що не можна було знати, де живе вояк.

На ранок прийшов король, королева, стара двірцева дама і всі офіцери, щоб побачити, де вночі була королівна.

»Тут!« — гукнув король, запримітивши перші двері, на яких був зроблений хрест.

»Ні, там, мій любий мужу!« — сказала королева, побачивши другі двері з хрестом.

»Але там ще один хрест і ще, і ще!« — заговорили всі нараз, бо, куди не глянь, скрізь були такі ж хрести. І тоді вони зрозуміли, що їх шукання даремне.

Але королева була дуже мудра жінка.

Вона взяла золоті ножиці, порізала ними шматок шовку на кусочки й зшила маленький мішечок. Насипала туди гречаних крупів, прив'язала королівні до спини і в мішечку проколола маленьку дірку, щоб крупы сипалися скрізь, куди йтиме її донька.



Вночі прибіг собака, взяв королівну на спину і приніс її до вояка, що покохав її, бо йому дуже хотілося ожени-
тися з нею, щоб стати королевичем.

Собака не запримітив, що по його слідах сипалися
крупки від палати королівни до того готелю, де жив вояк.

Ранком король і королева довідалися, де була вночі донька, послали туди своїх жовнірів і арештували вояка та вкинули його в тюрму.

І ось сидить наші вояк. Гу! Як там темно й сумно!

І йому сказали: »Завтра тебе повісять!« Це йому не дуже мило було почути, — тим більше, що він свій креміль забув у готелі. Ранком він бачив крізь загратоване вікно, як на площі, де його мали стратити, збирався народ. Чув, як били барабани і як проходило військо. Люди бігли на площу; між ними був і шевський челядник зі шкіряним хвартухом і в ходаках; він біг так швидко, що один ходак злетів йому з ноги, якраз недалеко від тюремного вікна, за яким сидів вояк.

»Ей, ти, шевчику! Чого ти так спішишся!« — звернувся до нього вояк. — »Без мене, с'як чи так, вони нічого не почнуть. Як ти мені принесеш з того готелю, де я живу, креміль, то я тобі дам таляра. Але спіши!«

Шевчикові дуже хотілося заробити таляра, і він побіг та приніс воякові його креміль.

А тепер слухайте, що сталося далі.

За містом стояла шибениця, а кругом неї військо і сотні тисяч народу. Король і королева сиділи на пишнім престолі, а проти них судді. Вояк стояв уже на помості. Та коли йому хотіли закинути петлю на шию, він сказав, що згідно з давнім звичаєм засудженому на смерть дозволяють висловити останнє бажання, яке й сповнюють звичайно.

А йому так хочеться закурити люльку! Це його остання люлька в житті!

Король не відмовив, вояк узяв кресало в руки, вдарив раз, два, три! І глянь — стоять усі три собаки нараз! І той з очима, як чашки від чаю, і той, як млинське каміння, і той, як башти.

»Поможіть мені, бо мене хочуть повісити!« — крикнув вояк. І тоді кинулися собаки на суддів, вхопили одного за ногу, другого за ніс і підкинули ними так високо вгору, що ті, падаючи, порозбивалися. »Не хочу!« — кричав король. Але найбільший собака взяв його й королеву і кинув їх високо за іншими.

Тоді військо перелякалося, а весь нарід закричав: »Добрий вояче! Будь нашим королем і женися з королівною!«

Вояк сів у королівську карету, а всі три собаки танцювали й кричали: »Гура!« Хлопчики били в долоні, а військо віддавало йому честь.

Королівна покинула свою мідяну палату і стала королевою, що їй дуже подобалося.

Весілля тривало 8 днів, а за столом сиділи також і ті три собаки, і дивилися своїми великими очима.



ГАНС — ТЕЛЕПЕНЬ.

(Стара історія, по-новому переказана).

Далеко, в самій глушині країни був собі старий масток. Жив там старий дідич, що мав два сини, а вони були дуже дотепні й жартівливі. Кожен із них хотів одружитися тільки з королівною, бо та королівна привселюдно сказала, що вибере собі за чоловіка лише того, хто вміє найдотепніше розмовляти . . .

Обидва вони готувалися до сватання аж вісім днів; найдовший, але, звичайно, й цілком вистачальний час, що їм на це був дозволений. Мали вони відповідні знання; а які корисні знання, то знає кожне. Один із них знав напам'ять цілий латинський словник, а до того ще й містечкову щоденну газетку за три роки. Та ще й знав він усе це так, що міг переказати з початку або з кінця, як завгодно.

Другий вивчив закони ремісницьких цехів і знав напам'ять усе те, що мусить знати кожен цеховий керівник. Отже він думав, що зможе говорити про державні справи, додаючи до розмови перцю своїх дотепів. Крім

того, він знав ще дещо: він умів обтикати підтяжки своїх штанів рожами й іншими квітками та візерунками, бо він був мистець і майстер на всі руки.

»Я здобуду королівну!« — озвався кожен із них, і тоді старий батько подарував кожному чудового коня. Той, що знав напам'ять латинського словника й щоденну газетку, дістав вороного. Мудрий на цехових законах дістав молочно-білого коня. Тоді намастили вони собі куточки уст трином, щоб бути справді вродливими.

Уся челядь стовпилася на подвір'ї й була свідком, як вони сіли на коні і як тоді ж вийшов третій брат, бо старий дідич мав трьох синів, але ніхто цього третього не вважав за сина, бо він не був такий мудрий, як ті два; його звали просто Ганс-телепень.

»Ай! — озвався Ганс-телепень, — куди ви? Та ви ж нарядились у святкові убрання!«

»До королівського двору, королівну сватати. Хіба ти не знаєш про те, що вже всій країні відоме?« І тут вони йому все розповіли.

»Ай, тисячу ай! І я з вами!« — вигукнув Ганс-телепень. А брати посміялися з нього й поїхали.

»Татку! — скрикнув Ганс-телепень, — дай і мені коня! Така охота женитися розбирає! Королівна піде за мене, піде, а як не піде, то я візьму її, я її здобуду!«

»Покинь дурниці! — сказав старий, — тобі я коня не дам. Ти не вмєєш говорити; жодного дотепного слова не скажеш. Ні, твої брати, е—е, то зовсім інші хлопці!«

»Ну, коли я не можу мати коня, — сказав Ганс-телепень, — я візьму цапа; так чи так, а він мені належить; він мене

довезе!» — Сказано — зроблено: він сів верхи на цапа, стиснув йому боки острогами й вилетів на головну вулицю, як буря. Гей, гоп! Ото була їзда! »Ось я!» — скрикнув Ганс-телепень і так заспівав, що аж луна пішла всюди.

Але брати їхали поволі вперед, не говорили жодного слова; вони мусили добре обміркувати думки, що їх мали висловити, бо все це треба було сказати тонко й вишукано.

»Гей! — скрикнув Ганс-телепень, — ось я! Гляньте, що я знайшов на дорозі!» — і він показав їм здохлу ворону.

»Йолоп! — озвались брати, — що ти хочеш з нею робити?»

»З вороною? — Я хочу подарувати її королівні!»

»А-а, подаруй!» — сказали брати; посміялись і поїхали далі.

»Гей! Гоп! Ось я! Гляньте, що я знайшов! Таке не щодня на дорозі валяється!»

Брати оглянулись, щоб подивитися, що він справді міг ще знайти.

»Йолоп! — озвались вони, — це ж старий дерев'яний черевик, з якого до того ж ще й передок здерто. Чи й його подаруєш королівні?»

»Звичайно!» — відповів Ганс-телепень, а брати засміялись і поїхали далі; вони його далеко випередили.

»Гей! Гоп-ца-ца! Ось я! — гукнув Ганс-телепень, — ні, щораз стає краще! Гайта! Ні, це просто чудово!»

»Що ти тепер знайшов?» — запитали брати.

»О, цього не вимовити! — сказав Ганс-телепень. — А як зрадіє королівна!»

»Тьфу! — сіплюнули брати, — та це ж просто грязь, безпосередньо з калюжі«.

»Так, певно, що вона! — сказав Ганс-телепень, — і найкращого гатунку грязь, дивіться, як тече крізь пальці!« При цьому він наповнив кишеню грязю.

Брати пустилися скочки далі, аж іскри з-під копит посипались. Так вони прилетіли до міської брами на цілу годину раніш від Ганса-телепня. Щойно вони прибули, як уже в місті всі женихи дістали свої номери і стали в ряди, по шестеро в кожному, і так стиснулись, що ніде було руку просунути. Це було дуже мудро зроблено, бо якби вони кинулись один поперед одного, то могли б шкіру один одному за вухами здерти.

Вся маса народу стала навколо королівського замку, збившись у щільний натовп аж до самих вікон, щоб побачити, як королівна прийматиме женихів. Як увійшов перший жених до залі, то з його уст, мова попливла, мов світло.

»Це ні до чого! — сказала королівна. — Геть з ним!«

Нарешті прийшла черга того брата, що знав напам'ять латинський словник, але він його забув, він геть усе забув, стоячи в черзі. Підлога скрипіла, а стеля була із суцільного дзеркала. Отже він побачив себе в ньому догори ногами, а біля кожного вікна стояло по три писарі й один старший писар, і кожен із них записував, що говорилось, щоб усе те зараз же вмістити в газеті і за срібний гріш продавати на вулиці. Це було жахливе, до того ж тут так напалювали піч, що вона була, мов жар, червона.

»Тут жахливо гаряче!« — сказав жених.

»Егеж! Мій батько підсмажує сьогодні молодих півнів!«
— сказала королівна.

»Ме!« Тут він став, мов якесь мекало. Такої розмови він зовсім не міг схопити. Жодного слова не міг сказати, хоч намагався пригадати щось дотепне. — »Ме!«

»Ні до чого! — сказала королівна — Геть з ним!«
І він мусів іти геть.

Тепер увійшов другий брат.

»Тут жахливо гаряче!« — сказав він.

»Егеж, ми підсмажуємо сьогодні молодих півнів«, — завважила королівна.

»Як, бе — як?« — сказав він, а писарі записали: як, бе-як!

»Ні до чого! — сказала королівна, — Геть з ним!«

Аж тепер прийшов Ганс-телепень. Він в'їхав на цапові просто в залю.

»Ну, та тут смертельно гаряче!« — сказав він.

»Авжеж, я підсмажую молодих півнів«, — сказала королівна.

»Ах, чудово! — відповів Ганс, — чи не можна й мені підсмажити ворону?«

»З великою втіхою! — відповіла королівна, — але чи маєте в чому смажити? Бо в мене немає ні горщика, ні чавуна!«

»О, я маю! — сказав Ганс. — Ось у мене кухенне начиння з олив'яною ручкою«. Тут він поставив старий дерев'яний черевик і поклав у нього ворону.

»О, тут буде цілий бенкет, — сказала королівна, — але де взяти підлеви?«

»Маю в кишені! — сказав Ганс-телепень. — Маю її стільки, що можу трохи й геть викинути«. І тут він вивернув трохи-грязі з кишені.

»Це мені до вподоби! — сказала королівна, — ти вмієш відповідати і вмієш говорити і ти хочеш бути мені чоловіком, але чи знаєш ти, що кожне слово, що ми тут сказали й скажемо, записується й завтра появиться в газеті? Біля кожного вікна стоять три писарі й один старший писар, і цей старший писар найприкріший, бо він нічого не розуміє?« Це вона сказала лише на те, щоб налякати Ганс-телепня. А писарі зареготали, і кожен з них бризнув краплю чорнила на підлогу.

»Ага, отже це — панство! — сказав Ганс-телепень, — тоді я найкраще дам старшому писареві«. За цим він вивернув кишеню й телепнув грязюкою просто в обличчя писареві.

»Чудово! — скрикнула королівна, — я б цього не придумала. Але я навчуся!«

Ганс-телепень став королем, дістав дружину й корону й сидів на троні.



КОРОЛІВНА

Був раз такий королевич, що хотів оженитися з королівною, та ще зі справжньою королівною. І оце об'їхав він малоццо не цілий світ, а королівни не знайшов. Королівен було чимало, але він ніяк не міг упевнитися, котра з них справжня королівна. Так він і вернувся з тим, з чим поїхав.

Одного вечора зірвалася страшенна буря. Блискавки сліпили очі, громи били, дощ лляв, як із відра!

Щось страшне!

Втім, — хтось застукав до брами, і старий король пішов відчинити.

Коло брами стояла королівна, але Боже Ти мій! — як же вона виглядала!

Вода стікала по її волоссю і по одежі, черевики заболочені, сама ж вона перемокла до кісток. А все таки вона впевняла, що вона справжня королівна.

»Це ми вже самі дізнаємося!« — подумала собі стара королева. Але вона нічого не сказала, тільки пішла в спочивальню і поклала горошинку на спід ліжка, а на це поклала дванадцять матраців, а на них двадцять пухових перин.

»Маю в кишені! — сказав Ганс-телепень. — Маю її стільки, що можу трохи й геть викинути«. І тут він вивернув трохи трясі з кишені.

»Це мені до вподоби! — сказала королівна, — ти вмієш відповідати і вмієш говорити і ти хочеш бути мені чоловіком, але чи знаєш ти, що кожне слово, що ми тут сказали й скажемо, записується й завтра появиться в газеті? Біля кожного вікна стоять три писарі й один старший писар, і цей старший писар найприкріший, бо він нічого не розуміє?« Це вона сказала лише на те, щоб налякати Ганс-телепня. А писарі зареготали, і кожен з них бризнув краплю чорнила на підлогу.

»Ага, отже це — панство! — сказав Ганс-телепень, — тоді я найкраще дам старшому писареві«. За цим він вивернув кишеню й телепнув грязюкою просто в обличчя писареві.

»Чудово! — скрикнула королівна, — я б цього не придумала. Але я навчуся!«

Ганс-телепень став королем, дістав дружину й корону й сидів на троні.



КОРОЛІВНА

Був раз такий королевич, що хотів оженитися з королівною, та ще зі справжньою королівною. І оце об'їхав він малощо не цілий світ, а королівни не знайшов. Королівен було чимало, але він ніяк не міг упевнитися, котра з них справжня королівна. Так він і вернувся з тим, з чим поїхав.

Одного вечора зірвалася страшенна буря. Блискавки сліпили очі, громи били, дощ лляв, як із відра!

Щось страшне!

Втім, — хтось застукав до брами, і старий король пішов відчинити.

Коло брами стояла королівна, але Боже Ти мій! — як же вона виглядала!

Вода стікала по її волоссю і по одежі, черевики заболочені, сама ж вона перемокла до кісток. А все таки вона впевняла, що вона справжня королівна.

»Це ми вже самі дізнаємося!« — подумала собі стара королева. Але вона нічого не сказала, тільки пішла в спочивальню і поклала горошинку на спід ліжка, а на це поклала дванадцять матраців, а на них двадцять пухових перин.

На цій постелі переночувала королівна.

На ранок питають її, як вона спала. »О, дуже погано!, — відповіла королівна. — »Я цілу ніч і очей не примкнула! Бог знає, що там було в ліжку. Я лежала на чімсь твердим, так, що тіло моє геть почорніло. Це страшно!«

Тоді пізнали, що була це справжня королівна, бо вона крізь двадцять перин почула горошинку, а це почути може лише королівна.

Королевич оженився з нею, бо він був певний, що це справжня королівна, а горошинку віддали до музею, де вона певно й тепер є, якщо її хтонебудь не вкрав.



ЛЕТЮЧИЙ ЧЕМОДАН

Жив був купець, та такий багатий, що міг би всі провулки свого рідного міста талярами застелити. Але він цього не вчинив, навпаки, він знав кращий ужиток для своїх грошей. Кожен витрачений гріш мусив принести йому таляр; так робив він, аж поки вмер, і тоді все його багатство одержав у спадщину син.

Але син жив не так, як батько. Щоночі йшов він на бальмаскарад і сипав гроші повними пригорцями; з талярових банкнот робив паперові змії і в забаві, що зветься «перевозити бабу», кидав на воду не камінцями, а золотими монетами. Отак одного дня грошей не стало; лишилася в нього пара капців та по-турецькому гаптований шляфрок. Тепер уже й друзі перестали клопотатись про нього, бо не могли вони більше бачитися з ним на вулиці, лише один із них, що мав співчуття до нього, надіслав йому старий чемодан і велів переказати, щоб він спакувався й вирушив у далекий світ.

Пакувати мав він небагато; міг він і сам сісти в чемодан і він це зробив. Чемодан був такий, що, тільки на нього потиснеш, він зразу ж починає здійматись у повітря. Тому

ледве встиг молодий купець у ньому всістись, як чемодан миттю вилетів через димар аж під хмари й полетів далі. Часом, здавалося, дно чемодана тріщало, але не проломилось, і коли чемодан долетів до Туреччини, він спустився на землю. Купецький син запхнув його в лісі в купу сухого листя, а сам у шляфроці й капцях подався до міста. Це він міг зробити цілком доречно, бо всі турки, як і він, ходили в шляфроках і капцях. У дорозі він зустрів турецьку няньку з малою дитиною на руках і запитав її, що то за замок, що вивищується над містом своїми численними вежами та високими вікнами.

»Там живе королівна, —' відповіла вона, — їй наворожено, що вона зазнає великого нещастя через свого нареченого. Тому тепер ніхто не сміє до неї наблизитись, якщо біля неї немає короля чи королеви«.

Тоді вернувся молодий купець знов до лісу, сів у свій чемодан, вилетів ним на дах замку й махнув крізь вікно до принцеси. Принцеса лежала й спала й була така гарна, що він мусив її поцілувати. Від цього вона кинулась і дуже перелякалась. Але він сказав їй, що він турецький бог і прибув до неї повітряним шляхом, щоб вона стала його дружиною. З цього вона була вдоволена. Він довго сидів біля неї, розповідав їй казки й перекази, а вона слухала його, аж поки втопилась і знову захотіла спати.

»Але завтра ввечері прилинь до мене знову, — сказала вона, — тоді в мене будуть король і королева; вони дуже радітимуть, що моїм чоловіком стане турецький бог. Їм ти мусиш розповідати такі самі чудові казки, бо їх вони охоче слухають«.

На прощання вона подарувала йому шаблю, заспіль оздоблену золотом. Відлітаючи, він забрав її й купив собі новий шляфрок. Потім того він сидів тихо в лісі й вигадував казку, щоб розповісти її батькам принцеси.

Наступного вечора прилетів він знову до замку, а там уже зібрались король і королева з усім своїм двірцевим почтом. Вони радісно прийняли його, і королева, що ніяк не могла далі ждати, зараз же попросила його розповісти нову казку. »Може, — сказала вона, — розкажете навіть таку, щоб була справді глибокозмістовна й водночас повчальна«. — »Але й сміятись, — додав король, — щоб і сміятись можна було при цьому«. Тоді він почав:

»Була собі в'язка сірників, що дуже гордились своїм високим родом. Саме велика ялина, від якої вони походили, була старим найвищим у лісі деревом. Тепер сірники лежали в кухні на припічку між горшками і їм розповідали про свою молодість. »Як були ми ще на зелених вітах, — казали вони, — було нам добре. Щоранку й щовечора ми мали діамантовий чай із свіжої роси, і маленькі лісові пташки мусіли цілими днями розповідати нам перекази. Ми справді могли добре завважити, що ми були також і багаті, бо листяні дерева одягалися тільки влітку, тоді як наша родина мала засоби справляти зелену одужу на літо й на зиму. Але потім прийшли лісоруби, і наш прабатько одержав місце на вітрильному пароплаві й помандрував навколо всього світу. Інші віти пішли деінде, і ми, визначні люди, дістали тепер фах запалювати світло простому народові«.

»А в мене вийшло зовсім інакше, — сказав кухенний горщик, — відтоді, як я появився на світ, у мені все тільки варили й шарували. Єдиний у мене відпочинок — це лежати по обіді на полиці й вести розумні розмови з приятелями. Якщо не казати про відро з водою, що якраз унизу йде до двору, то вели ми дуже тихе хатнє життя».

»Але доволі, теревені точити, — сказали щипці для вуглин, — чи на краще провести вечір весело?»

— »Так, — сказали сірнички, — бажано розмовитись про те, що для нас найприємніше».

»Ах, нісенітниця«, — сказав полумисок, — я не хочу говорити про себе самого».

»Я теж схильний до чогось зовсім іншого«, — виглянуло з-під припічка відро води й підстрибнуло так, що аж вода хлюпнула.

»Так, гайда, давайте танцювати«, — сказали щипці для вуглин, брикнувши однією ногою в повітрі; чайник почав співати, миски в шахві затарахкотіли, полумиски ходором пішли по хаті, ложки в кошику, ножі й виделки дико забрязкотіли й задзвеніли. Але нараз двері відчинились і в кухні з'явилась куховарка. Стало тихо, мов у мишачій норі. Куховарка намацала сірники й черкнула. Сипнули іскри, і сірники в ясному полум'ї думали: »Який блиск даємо ми! Хай побачить тепер кожен, що ми найшляхетніші«, — і тут вони згоріли.

»Це розкішна казка, — сказала королева, коли купець доказав до краю, — я почувала себе справді перенесеною в кухню. Ти повинен узяти мою дочку за дружину«. І король на це також пристав. Тоді призначили день весілля,

а напередодні ввечорі все місто було врочисто освітлене, і бублики та печиво роздавали людям, а вуличні хлопчики спиналися в натовпі навшпиньки й кричали гурра.

Але молодий купець думав, що йому треба б ще щось учинити. Тому накупив бенгальських вогнів, що були відомі лише в місті, ракет, жабок, пукавок, вогненних коліс, склав усе це в чемодан і полетів над містом. Потім пустив усе це в рух. І ось заблискало, засяло, застріляло все це так, що внизу на вулицях турки з радости застрибали, аж їхні капці до вух їм підлітали. Нічого подібного в повітрі вони ніколи не бачили. Тепер вони не мали сумніву, що це був сам турецький бог, який мав узяти їх принцесу собі за дружину.

Приземлившись у своєму чемодані знов у лісі, молодий купець подався на місто, щоб почути, що скажуть про його фюерверки. Тут, звичайно, кожен бачив щось інше, але кожен визнавав усі витівки чудовими.

»Я бачив самого турецького бога, — розповідав один, — у нього очі, як іскристі зорі, а борода, як піняста вода«. »Він летів у вогненному плащі, — розповідав інший, — і чисті янголята визирали з-під його поли«.

Це було найкраще, що доводилось молодому купцеві будь-коли чути, і наступного дня мало відбутись урочисте весілля. Але коли прибув він до лісу, чемодан його зник, а перед ним лежало лише кілька купок попелу. Одна іскра з його вогнів саме дотлівала й дала можливість йому бачити дим і попіл. Тепер не міг уже бідний купецький син літати; не міг до принцеси явитись. А вона ж увесь день

стояла на даху, ждала. Жде вона й тепер, а він ходить по світі й розповідає казки. Але не такі вже веселі, як ті, що їх розповідав він колись.



*

—

ЗМІСТ

| | |
|-------------------------|------------|
| 1. ДИКІ ЛЕБЕДИ .. | .. Стор. 3 |
| 2. МАТИ .. | 23 |
| 3. ПОГАНЕ КАЧЕНЯ .. | 30 |
| 4. ГРЕЧКА | 45 |
| 5. ДІВЧИНКА З СІРНИКАМИ | 48 |
| 6. ЖУРАВЛІ .. | 53 |
| 7. МАРГАРИТКА .. | 61 |
| 8. ЦЕРУВАЛЬНА ГОЛКА | 69 |
| 9. КРЕМІНЬ .. | 75 |
| 10. ГАНС-ТЕЛЕПЕНЬ .. | 85 |
| 11. КОРОЛІВНА | 91 |
| 12. ЛЕТЮЧИЙ ЧЕМОДАН .. | 93 |

